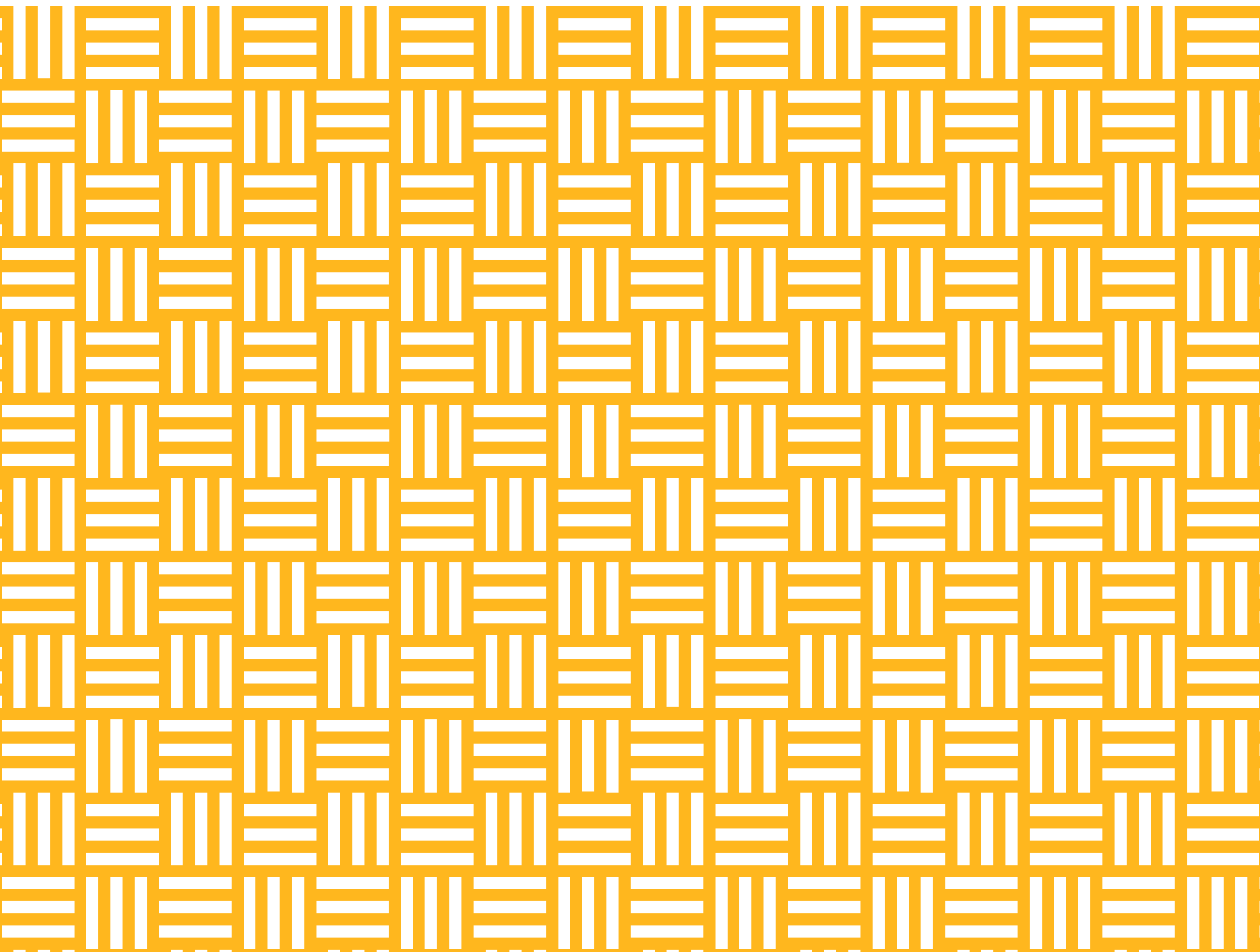

safejournalists.net

HRVATSKA Indikatori razine medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2020

HRVATSKA
Indikatori razine
medijskih sloboda
i sigurnosti
novinara
2020

Autorica
Monika Kutri

Naslov u originalu

Hrvatska – Indikatori razine medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2020

Nakladnik

Hrvatsko novinarsko društvo
Zagreb, 2021.

Autorica

Monika Kutri

Recenzent

Milan F. Živković

Lektura

Josipa Šiklić

Naklada

50 primjeraka

Dizajn

comma communications design

Ova je publikacija objavljena uz financijsku podršku Europske unije. Njezin je sadržaj isključiva odgovornost Hrvatskog novinarskog društva i ne odražava nužno stavove Europske unije.

Pregled projekta i opseg istraživanja	4	B Položaj novinara u redakcijama	18
Metodološka napomena	5	B1 Ekonomska ograničenja slobode novinara	18
Uvod	7	B2 Urednička neovisnost u privatnim medijima	19
A Pravna zaštita	9	B3 Urednička neovisnost na javnoj radioteleviziji	20
A1 Zakonska jamstva za medijske i novinarske slobode i njihova primjena u praksi	9	B4 Urednička neovisnost u neprofitnom sektoru	21
A2 Utjecaj zakona o kleveti na novinare	13	B5 Sloboda novinara u procesu proizvodnje vijesti	21
A3 Zakonska zaštita političkog pluralizma u medijima	14	B6 Ekonomski položaj novinarki	22
A4 Sloboda rada i novinarske udruge	15	C Sigurnost novinara	24
A5 Pravna zaštita novinarskog izvora	15	C1 Statistika sigurnosti i nekažnjavanja	24
A6 Zaštita prava na pristup informacijama	16	C2 Ponašanje državnih institucija i političkih aktera u vezi sa zaštitom novinara	26
		C3 Ponašanje pravosudnog sustava u vezi s prijetnjama i nasiljem nad novinarima	27
		Zaključci i preporuke	30

Pregled projekta i opseg istraživanja

Petu godinu uzastopce novinarske udruge sa zapadnog Balkana (Bosna i Hercegovina, Sjeverna Makedonija, Crna Gora, Kosovo i Srbija), uz podršku Europske komisije,¹ nadgledaju razvoj medijskih sloboda i sigurnosti novinara u njihovim zemljama – stvarajući Regionalnu platformu zapadni Balkan za zagovaranje medijskih sloboda i sigurnosti novinara. Od 2020. godine još dvije zemlje rade na tim zadacima – Albanija i Hrvatska. Metodologija istraživanja razvijena 2016. godine² tijekom godina se prilagođavala kako bi se standardiziralo prikupljanje i analiza podataka te da bi se fokus istraživanja prilagodio razvoju u tradicionalnom i internetskom medijskom okruženju u zemljama zapadnog Balkana. Na temelju standardiziranih istraživačkih alata novinarske udruge procjenjivale su najnovija zbivanja u svojim zemljama i uključivale se u razne zagovaračke aktivnosti za unaprjeđenje političkog, zakonodavnog i institucionalnog okruženja u kojem novinari i mediji rade.

-
- ¹ U prosincu 2019. godine Europska komisija odobrila je trogodišnji projekt [Safejournalists.net](https://www.safejournalists.net) čiji je cilj osnaživanje nacionalnih udruga novinara u zemljama zapadnog Balkana kako bi postali učinkoviti i odgovorni neovisni akteri u zagovaranju primjene EU-standarda u području medijskih sloboda, s dugoročni cilj unaprjeđenja prava građana na informirani izbor. Ova akcija predstavlja proširivanje prethodnog projekta (Regionalna platforma za zagovaranje slobode medija i sigurnost novinara zapadnog Balkana), temeljena na znanju i iskustvu izgrađenom u razdoblju 2016-2018. Akciju podržava Program potpore civilnom društvu i medijima 2018-2019, Podrška regionalnim tematskim mrežama organizacija civilnog društva, Podrška regionalnoj mreži za ženska prava i ravnopravnost spolova i Podrška malim projektima koji promiču suradnju između zajednica i građana iz Srbije i Kosova.
 - ² Peto prilagođeno izdanje metodologije istraživanja za ovaj istraživački projekt zagovaranja razvili su Snežana Trpevska i Igor Micevski, istraživači iz Instituta za istraživanje društvenog razvoja RESIS iz Sjeverne Makedonije (www.resis.mk).

Metodološka napomena

Metodologija istraživanja sastoji se od tri skupine indikatora razvijenih na temelju sustavne analize različitih smjernica koje su izradile relevantne međunarodne organizacije.³ Tijekom prethodnih godina izvorno razvijeni pokazatelji testirani su i usavršeni kako bi se bavili prepoznatljivim društveno-političkim kontekstom u ovoj regiji i odražavali specifične potrebe i interese novinara u sedam zemalja.

Za prikupljanje i analizu podataka primijenjen je niz različitih istraživačkih metoda kako bi se odgovorilo na indikativna pitanja u vezi sa svakim određenim pokazateljem:

- pregled studija, analiza, izvještaja o istraživanjima, strateških dokumenata, strategija i drugih dokumenata;
- kvalitativna analiza pravnih dokumenata;
- prikupljanje i analiza podataka objavljenih na web-stranicama javnih institucija i drugih organizacija i tijela;
- prikupljanje i analiza priopćenja za javnost, najava i drugih informacija koje su proizvele profesionalne organizacije;
- sekundarni podaci koje su prikupile novinarske udruge;
- dubinski intervjui sa stručnjacima, novinarima, kreatorima politike itd.;
- fokus grupe s novinarima i
- ankete s novinarima (u nekim zemljama).

Na nacionalnoj razini, udruge novinara nominirale su nacionalne istraživače kako bi prikupili podatke i izradili narativna izvješća, koja su potom pregledali imenovani nacionalni stručnjaci i vodeći istraživač. U Hrvatskoj je Hrvatsko novinarsko društvo (HND) nominiralo Moniku Kutri za nacionalnu istraživačicu i Milana F. Živkovića za medijskog stručnjaka koji će pregledati izvještaj.

Tri skupine pokazatelja koje su korištene u procjeni razine slobode medija i sigurnosti novinara na zapadnom Balkanu predstavljene su u donjoj tablici.

Tablica 1: Indikatori razine medijskih sloboda i sigurnosti novinara

A. Pravna zaštita	B. Položaj novinara u redakcijama	C. Sigurnost novinara
A.1 Zakonska jamstva za medijske i novinarske slobode i njihova primjena u praksi	B.1 Ekonomska ograničenja novinarskih sloboda	C.1 Statistika napada na novinare i nekažnjavanja
A.2 Utjecaj zakona o kleveti na novinare	B.2 Urednička neovisnost u privatnim medijima	C.2 Ponašanje državnih institucija i političkih aktera u vezi sa zaštitom novinara
A.3 Zakonska zaštita političkog pluralizma u medijima	B.3 Urednička neovisnost u javnim medijskim servisima	C.3 Ponašanje kaznenog i građanskog pravosuđa u vezi s prijetnjama i nasiljem nad novinarima
A.4 Sloboda rada i novinarske udruge	B.4 Urednička neovisnost u neprofitnim medijima	
A.5 Pravna zaštita novinarskog izvora	B.5 Sloboda novinara u procesu proizvodnje vijesti	
A.6 Zaštita prava na pristup informacijama	B.6 Ekonomska pozicija žena u novinarstvu	

³ U razvoju specifičnog istraživačkog pristupa za zemlje zapadnog Balkana uzeti su u obzir sljedeći dokumenti: Vijeće Europe: Indikatori za medije u demokraciji; UNESCO: Indikatori razvoja medija (MDI) i Pokazatelji sigurnosti novinara: nacionalna razina; USAID IREX: Indeks održivosti medija; Freedom House: Istraživanje slobode tiska; BBC World Service Trust: Afrička inicijativa za razvoj medija; Odbor za zaštitu novinara: Nasilje nad novinarima; Reporteri bez granica: Svjetski indeks slobode medija.

Republika Hrvatska je suverena parlamentarna demokracija ustrojena načelom trodiobe vlasti s Ustavom kao najvišim pravnim aktom. Prema Ustavu, Hrvatska je jedinstvena i nedjeljiva demokratska i socijalna država u kojoj vlast proizlazi iz naroda i pripada narodu kao zajednici slobodnih i ravnopravnih državljana.⁴ Hrvatska je nacionalna država hrvatskoga naroda i pripadnika nacionalnih manjina. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, stanovništvo Hrvatske čini 7,62 % pripadnika nacionalnih manjina, od kojih su najbrojniji Srbi, Bošnjaci i Talijani.⁵ Prema istraživanju Freedom Housea za 2020. godinu,⁶ Hrvatska je polukonsolidirana demokracija i čini se da u tom polju vrlo sporo napreduje. Prema istraživanju provedenom potkraj 2019. godine, Hrvatska ima veliki problem s korupcijom, koja značajno ugrožava gospodarsko, društveno i socijalno napredovanje.⁷

U hrvatskom društvu vlada atmosfera u kojoj se novinari smatraju krivim za sve.⁸ Najviši državni dužnosnici nerijetko targetiraju novinare u svojim javnim nastupima. Još 2016. godine tadašnji ministar kulture na odlasku značajno je oslabio medijski sektor tako što

4 Ustav Republike Hrvatske. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2001_05_41_705.html, pristupljeno: 25.10.2020.

5 Vlada Republike Hrvatske, „Nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj“, <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/352>, pristupljeno: 25.10.2020.

6 Freedom House, „Nations in Transit Croatia“, 2020. <https://freedomhouse.org/country/croatia/nations-in-transit/2020>, pristupljeno: 11.11.2020.

7 Transparency International Hrvatska, „Istraživanje o stanju borbe protiv korupcije u Hrvatskoj“, Zagreb: 2020. <https://transparency.hr/hr/novosti/istrazivanje-o-stanju-borbe-protiv-korupcije-u-hrvatskoj-822>, pristupljeno: 11.11.2020.

8 Nacional, „Žovko: U državi je stvoreno ozračje da su novinari krivi za sve“, [Nacional.hr](https://www.nacional.hr/zovko-u-drzavi-je-stvoreno-ozracje-da-su-novinari-krivi-za-sve/), 24.01.2020. <https://www.nacional.hr/zovko-u-drzavi-je-stvoreno-ozracje-da-su-novinari-krivi-za-sve/>, pristupljeno: 11.11.2020.

je ukinuo program sufinanciranja neprofitnih medija, što je iznosilo oko tri milijuna kuna na godinu, od prihoda igara na sreću Hrvatske lutrije.⁹ Isti taj ministar raspustio je stručno povjerenstvo koje je te potpore dodjeljivalo i stopirao program potpore medijima zajednice.¹⁰ Sve to ostavilo je velik broj novinara bez posla, a neprofitni mediji dovedeni su na rub egzistencije.

Hrvatsku je, kao i ostatak svijeta, u 2020. pogodila pandemija koronavirusa, što je na neko vrijeme potpuno zaustavilo mnoge proizvodne, tržišne razmjene, a time gospodarstvo dovelo u krizu. BDP je u drugom tromjesečju 2020. godine pao za 15,1 posto u odnosu na isto razdoblje prethodne godine, što je najveći pad u posljednjih 25 godina.¹¹ Hrvatska je i prije pandemije koronavirusa ekonomski lošije stajala u odnosu na ostale zemlje Europske unije¹² te je ova kriza dodatno pogoršala situaciju u gotovo svim sektorima pa tako i u novinarstvu. Plaće u nekim medijima smanjenje su, a radnike se počelo otpuštati.¹³ Samo je 15 posto vanjskih suradnika u medijima zadržalo sve svoje angažmane, dok je gotovo 85 posto njih ostalo bez jednog dijela ili bez svih angažmana nakon izbijanja svjetske zdravstvene krize.

U Hrvatskoj je registriran veliki broj medija. Vijeće za elektroničke medije pri Agenciji za elektroničke medije vodi Upisnik pružatelja medijskih usluga, elektroničkih publikacija i neprofitnih proizvođača audiovizualnog i radijskog programa, dok su tiskovine registrirane kod Hrvatske gospodarske komore (HGK). U Hrvatskoj je aktivno 26 televizijskih nakladnika (emitiraju 29 programa), 138 radijskih nakladnika (emitiraju 149 programa), 276 pružatelja elektroničkih publikacija, koji izdaju 336 elektroničkih publikacija, 59 pružatelja medijskih usluga putem satelita, kabela i interneta (96 programa) i 12 pružatelja usluga na zahtjev s 14 usluga.¹⁴ U Hrvatskoj postoje dva javna medijska servisa: Hrvatska radiotelevizija (HRT) i Hrvatska izvještajna novinska agencija (Hina). Ne postoje službeni podaci o ukupnom broju novinara u Hrvatskoj, dok o broju zaposlenih novinara u pojedinim¹⁵ medijima postoje podaci koje vodi Hrvatska gospodarska komora. Najveće organizacije čiji su članovi novinari i koje se bore za prava novinara jesu Hrvatsko novinarsko društvo i Sindikat novinara Hrvatske (SNH).

9 HND, „Rezultat ukidanja potpora neprofitnim medijima: 280 novinara od jučer bez prihoda, upitna budućnost 20 neprofitnih medija“, Zagreb: 2016. <https://hnd.hr/rezultat-ukidanja-potpore-neprofitnim-medijima-280-novinar-a-od-ju-er-bez-prihoda-upitna-buducnost-20-neprofitnih-medija>, pristupljeno: 11.11.2020.

10 Ibid.

11 DZS, „Učinci pandemije bolesti COVID-19 na društveno-ekonomske pokazatelje“, Zagreb: 2020. https://www.dzs.hr/Hrv/Covid-19/bdp_2_q.html, pristupljeno: 12.11.2020.

12 Ljubo Jurčić, „Stanje hrvatskog gospodarstva Hrvatska u Europskoj uniji“, *Ekonomski pregled*, 66 (6), 2015, str. 617. <https://hrcak.srce.hr/file/221367>, pristupljeno: 12.11.2020.

13 HND, „Otkazi i smanjivanje plaća u Styriji“, Zagreb: 2020. <https://hnd.hr/otkazi-i-smanjivanje-placa-u-styriji>, pristupljeno: 12.11.2020.

14 Prijedlog zakona o elektroničkim medijima (2020). <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=13393>, pristupljeno: 13.11.2020.

15 U tablici koju je HGK dostavio HND-u za potrebe ovog izvještaja postoje podaci o broju stalno zaposlenih novinara u elektroničkim medijima, kao i o ukupnom broju novinara u elektroničkim medijima. Točnost unesenih podataka upitna je jer je kod pojedinih medija broj stalno zaposlenih novinara veći od ukupnog broja zaposlenih novinara. U istom dokumentu kod tiskovina postoji kolona „ukupan broj novinara – vanjskih sur. u 2018“, ali od 816 tiskovina podatak je unesen samo za 141 tiskovinu.

A1 Zakonska jamstva za medijske i novinarske slobode i njihova primjena u praksi

Je li zajamčeno pravo na slobodu izražavanja i informiranja? Obuhvaća li i pristup internetu? Provođe li se zakonska jamstva u praksi?

Sloboda mišljenja i izražavanja misli, pravo na pristup informacijama, pravo na ispravak te zabrana cenzure zajamčeni su člankom 38. Ustava Republike Hrvatske. Članak također izrijekom navodi da „sloboda izražavanja misli obuhvaća osobito slobodu tiska i drugih sredstava priopćavanja, slobodu govora i javnog nastupa i slobodno osnivanje svih ustanova javnog priopćavanja“.¹⁶ Pretpostavke za ostvarivanje načela slobode pojedinih vrsta medija, prava novinara i svih ostalih sudionika u javnom informiranju uređuju se posebno Zakonom o medijima,¹⁷ Zakonom o elektroničkim medijima,¹⁸ Zakonom o Hrvatskoj radioteleviziji¹⁹ te Zakonom o Hrvatskoj izvještajnoj novinskoj agenciji.²⁰

16 Ustav RH. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html, pristupljeno: 01.11.2020.

17 Narodne novine 59/04, 84/11, 81/13. <https://www.zakon.hr/z/38/Zakon-o-medijima>, pristupljeno: 08.12.2020.

18 Narodne novine 153/09, 84/11, 94/13, 136/13. <https://www.zakon.hr/z/196/Zakon-o-elektron%C4%8Dkim-medijima>, pristupljeno: 08.12.2020.

19 Narodne novine 137/10, 76/12, 78/16, 46/17, 73/17, 94/18. <https://www.zakon.hr/z/392/Zakon-o-Hrvatskoj-radioteleviziji>, pristupljeno: 08.12.2020.

20 Narodne novine 96/01. <https://www.zakon.hr/z/1263/Zakon-o-Hrvatskoj-izvje%C5%Atajnoj-novinskoj-agenciji>, pristupljeno: 08.12.2020.

Pravo na pristup informacijama koje posjeduju tijela javne vlasti jamči se Zakonom o pravu na pristup informacijama,²¹ a novinarima posebno i Zakonom o medijima.²² Sva ova jamstva primjenjuju se u praksi, ali ne najučinkovitije. Pojedina tijela javne uprave i institucije odbijaju dati informacije pa se do njih može doći samo putem mehanizama žalbe ili povjerenika za zaštitu informacija.²³ Pravni lijekovi protiv kršenja nisu uvijek učinkoviti jer građanske parnice traju veoma dugo.²⁴

Je li medijsko zakonodavstvo razvijeno u transparentnom i inkluzivnom procesu u dogovoru s relevantnim profesionalnim udruženjima?

Medijsko zakonodavstvo deklarativno jest razvijeno u transparentnom i inkluzivnom procesu, ali se ocjenjuje da odluke o konačnim rješenjima u regulativi ipak donose vladajuće strukture.²⁵ Prijedlog novog Zakona o elektroničkim medijima (ZEM) trenutno je u saborskoj proceduri. Hrvatsko novinarsko društvo istupilo je potkraj 2019. godine iz Radne skupine Ministarstva kulture za izradu novog ZEM-a²⁶ jer Ministarstvo kulture u Nacrt prijedloga ZEM-a nije uvrstilo nijedan HND-ov prijedlog.²⁷ U Hrvatskoj ne postoji ni medijska politika; postojalo je nekoliko pokušaja da se takva politika donese, no ni jedan nije urodio plodom. Najdalje se s tim došlo 2015. godine, kada je pripremljen i Nacrt prijedloga medijske politike,²⁸ koja nikad nije usvojena.

Je li bilo pokušaja državnih vlasti da nametnu licenciranje ili druge stroge zahtjeve za uspostavu tiskanih i internetskih medija? Nadilaze li ti zahtjevi puku registraciju poduzeća i poreza?

U Hrvatskoj ne postoje dozvole ni licence za pokretanje elektroničkih medija i u posljednjih godinu dana nije bilo pokušaja da se takva vrsta legitimacije medija uvede. Iako objedinjeni registar medija u Hrvatskoj ne postoji, postoji registracija publikacija pri Agenciji za elektroničke medije.²⁹ Ista je stvar kada je riječ o tiskanim medijima. Pri Hrvatskoj gospodarskoj komori registrirano³⁰ je više od 800 različitih vrsta tiskovina, iz čega bi se moglo zaključiti da je sloboda u području nakladništva na visokoj razini.

Jesu li državne vlasti pokušavale ograničiti pravo na pristup internetu ili blokirati ili filtrirati internetski sadržaj?

Prema dostupnim podacima, u 2020. godini nije bilo pokušaja ograničavanja prava na pristup internetu ni blokiranja ili filtriranja sadržaja.³¹ Ministrica kulture je početkom 2019. godine najavila izradu zakona o nedopuštenom ponašanju na internetu,³² no dosad je sve ostalo na toj javni, koja je naišla na kritike stručnjaka za internet.³³ Ustav i zakoni Republike Hrvatske ne spominju izrijekom pravo na pristup internetu, ali je Hrvatska potpisnica Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, koja jamči to pravo te se na taj način i može osigurati.

21 Narodne novine 25/13, 85/15. <https://www.zakon.hr/z/126/Zakon-o-pravu-na-pristup-informacijama>, pristupljeno: 08.12.2020.

22 Članak 6. Zakona o medijima, Narodne novine 59/04, 84/11, 81/13. <https://www.zakon.hr/z/38/Zakon-o-medijima>, pristupljeno: 08.12.2020.

23 Pasko Bilic, „Monitoring Media Pluralism in the Digital Era: Application of the MPM in the EU, Albania and Turkey in the years 2018-2019, Country Report Croatia”, European University Institute: 2020. https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/67796/croatia_results_mpm_2020_cmpf.pdf, pristupljeno: 08.12.2020.

24 Ibid.

25 Helena Popović, sociologinja i medijska stručnjakinja, ističe kako „to znači da su različiti akteri pozvani i uključeni da bi legitimirali odluke većine koja je formirana na način da uključuje one koji podržavaju odluke vlasti. Drugim riječima, odluke su donesene u okviru vladajućih, a nakon toga se fingira demokratska procedura, s vrlo izvjesnim ishodom”, intervju provela Monika Kutri 21.01.2021.

26 HND, „Istupili smo iz radne skupine za izradu ZEM-a jer ministarstvo kulture nije uvažilo nijedan naš prijedlog”, Zagreb: 2020. <https://www.hnd.hr/hnd-istupili-smo-iz-radne-skupine-za-izradu-zem-a-jer-ministarstvo-kulture-nije-uvažilo-nijedan-nas-prijedlog/>, pristupljeno: 17.11.2020.

27 HND, „HND: Komentari na pojedine članke prijedloga zakona o elektroničkim medijima”, Zagreb: 2020. <https://hnd.hr/hnd-komentari-na-pojedine-clanke-prijedloga-zakona-o-elektronickim-medijima>, pristupljeno: 17.11.2020.

28 Ministarstvo kulture RH, „Nacrt prijedloga medijske politike”, Zagreb: 2015. http://www.hnd.hr/uploads/files/nacrt_prijedloga_medijske_politike_republike_hrvatske.pdf, pristupljeno: 17.05.2021.

29 Upisnik pružatelja medijskih usluga, elektroničkih publikacija i neprofitnih proizvođača audiovizualnog i radijskog programa vodi Vijeće za elektroničke medije. <https://www.aem.hr/en/upisnik/>, pristupljeno: 17.05.2021.

30 Hrvatska gospodarska komora vodi Upisnik o izdavanju i distribuciji tiska sukladno Zakonu o medijima (NN br. 59/04, 84/11; 81/13). <https://www.hgk.hr/usluge/upisnik-o-izdavanju-i-distribuciji-tiska>, pristupljeno: 17.05.2021.

31 Share monitoring, „Popis slučajeva blokiranja sadržaja na internetu”. <https://hr.bird.tools/>, pristupljeno: 31.12.2020.

32 Vlada RH, „Obuljen Koržinec: Regulirat ćemo odgovornosti za nedopušteni govor mržnje u medijima i na društvenim mrežama”, Zagreb: 2019. <https://vlada.gov.hr/vijesti/obuljen-korzinec-regulirat-cesto-odgovornosti-za-nedopusteni-govor-mrznje-u-medijima-i-na-drustvenim-mrezama/25097>, pristupljeno: 12.11.2020.

33 Jutarnji list, „Trebalo nam doista novi zakon o nedopuštenom ponašanju na internetu. Stručnjak: Radi se o pokušaju ljudi koji nemaju pojma kako funkcionira internet”, Jutarnji.hr, 13.01.2019. <https://www.jutarnji.hr/life/tehnologija/treba-li-nam-doista-novi-zakon-o-nedopustenom-ponasanju-na-internetu-strucnjak-radi-se-o-pokusaju-ljudi-koji-nemaju-pojma-kako-funkcionira-internet-8269355>, pristupljeno: 12.11.2020.

Provodi li regulatorno tijelo svoje ovlasti na neovisan i nediskriminatoran način? Primjenjuju li se propisi za izdavanje dozvola za emitiranje na pošten i neutralan način?

Jedino regulatorno³⁴ neovisno tijelo koje postoji u Hrvatskoj jest Vijeće za elektroničke medije,³⁵ koje upravlja Agencijom za elektroničke medije i ima za datak provoditi Zakon o elektroničkim medijima.³⁶ Koncesije se, prema Zakonu o elektroničkim medijima, dodjeljuju na javnim natječajima,³⁷ a postupak je uređen Pravilnikom o sadržaju i postupku obavijesti o namjeri davanja koncesija za obavljanje djelatnosti pružanja medijskih usluga televizije i radija.³⁸ Vijeće nadgleda rad koncesionara, odnosno nakladnika, i dužno je reagirati te izreći sankcije u slučaju kršenja Zakona o elektroničkim medijima. Vijeće je sastavljeno od sedam članova koje bira i razrješava Hrvatski sabor na prijedlog Vlade i članovi Vijeća mogu biti ponovo birani. Vijeće posluje transparentno, no „činjenica je da saborska većina ima važan utjecaj na imenovanje tijela Agencije koje donosi odluke može u praksi utjecati na političku neovisnost regulatornog tijela“.³⁹ Parlamentarna većina ima previše ovlasti pri imenovanju članova Vijeća, a kvalifikacije potrebne za članstvo su preširoke i moguće ih je interpretirati na više načina.⁴⁰ HND je 2019. javno upozorio na problematičnost izbora jedne od članica Vijeća, zbog njezine nekompatibilnosti za tu funkciju.⁴¹

Koriste li se zakonske odredbe o oglašavanju državnih institucija u medijima za politički utjecaj na njihovu uređivačku politiku? Je li raspodjela javnih sredstava transparentna, poštena i nediskriminirajuća? Objavljuju li državne institucije redovito podatke o iznosima dodijeljenim medijima?

Lokalni mediji su u 2020. godini dobili najmanje⁴² 10 milijuna kuna izravnog novca iz državnog proračuna, a osim toga dobivali su sredstva od državnih, javnih i lokalnih poduzeća, gradova i općina, agencija i turističkih zajednica.⁴³ Na lokalnoj i regionalnoj razini dobiveni novac često stvara osjećaj obaveze prema lokalnim vlastima; čelnici često daju sebi za pravo podsjećati medije na to tko ih financira te to može dovesti do određenog vida samocenzure.⁴⁴ Osim toga, na te dvije razine postoje nepravilnosti, a dodjela sredstava odredbom o oglašavanju nije transparentna.⁴⁵

Postoje li neke vrste medijskih subvencija ili sredstava za proizvodnju medijskih sadržaja od javnog interesa i kako se one provode u praksi?

Agencija za elektroničke medije je 2020. godine pokrenula projekt poticanja novinarske izvrsnosti dodjelom milijun kuna bespovratnih sredstava novinarkama i novinarima za radove i istraživanja na teme koje su od javnog interesa iz različitih područja, a objavljuju se u nekom od elektroničkih medija.⁴⁶ Velik broj tiskanih medija koji imaju statut medija i izlaze dnevno ima korist od smanjenog PDV-a na samo pet posto.⁴⁷ Mediji su se također financirali i putem Fonda za poticanje pluraliz-

34 Određene regulacijske ovlasti u području medija imaju i Agencija za zaštitu tržišnog natjecanja, Hrvatska gospodarska komora, Agencija za mrežne djelatnosti, Ministarstvo kulture i Ministarstvo financija, ali ni jedna od tih institucija se ne bavi isključivo medijima.

35 Ovlašti vijeća za elektroničke medije ne idu izvan polja elektroničkih medija, pa tako vijeće nije nadležno za članak objavljen u tiskanom izdanju novina, dok je za isti taj članak objavljen na portalu tih novina, nadležno.

36 Vijeće za elektroničke medije. <https://www.aem.hr/vijece/>, pristupljeno: 10.11.2020.

37 Koncesije koje izdaje AEM. <https://www.aem.hr/kategorija/koncesije/>, pristupljeno: 10.11.2020.

38 Narodne novine 131/13. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_10_131_2867.html, pristupljeno: 10.11.2020.

39 Evropska komisija, „Izvjешće o vladavini prava za 2020. Poglavlje za Hrvatsku“, Bruxelles: 2019. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020SC0310&from=EN>, pristupljeno: 10.11.2020.

40 Pasko Bilic, *Monitoring Media Pluralism in the Digital Era: Application of the MPM in the EU, Albania and Turkey in the years 2018-2019, Country Report Croatia*; European University Institute: 2020. https://imo.hr/wp-content/uploads/2020/07/MPM_2020_CroatiaReport.pdf, pristupljeno: 11.11.2020.

41 HND, „HND oštro protiv imenovanja Katje Kušec članicom vijeća za elektroničke medije“, Zagreb: 2019. <https://hnd.hr/hnd-ostro-protiv-imenovanja-katje-kusec-clanicom-vijeca-za-elektronicke-medije1>, pristupljeno: 11.11.2020.

42 Problem predstavlja nedostupnost točnih i objedinjenih podataka.

43 Zoran Kovačić, „Mediji i država 2020; Zbirna lista prihoda svih lokalnih medija iz državnog proračuna (26)“, *Mediadaily.biz*, 22.02.2021. <https://mediadaily.biz/2021/02/22/mediji-drzava-2020-zbirna-lista-prihoda-svih-lokalnih-medija-iz-drzavnog-proracuna-26/>, pristupljeno: 26.02.2021.

44 Saša Paparella, „(Ne) transparentno financiranje i (ne) ovisno novinarstvo“, Zagreb: 2017. <https://www.hnd.hr/ne-transparentno-financiranje-i-ne-ovisno-novinarstvo>, pristupljeno: 10.11.2020.

45 Sociologinja i medijska stručnjakinja Helena Popović kaže da na lokalnoj i regionalnoj razini postoji mnogo nepravilnosti. „Iako su ti mediji manje pod lupom javnosti, budući da su lokalnog karaktera, jasno je da klijentistički odnosi i interesna premeženost elita na toj razini oslikava i onu nacionalnu. Dodjela javnih sredstava kroz odredbu o oglašavanju netransparentna je, tako da je potraga za različitim podacima o tokovima financiranja poduhvat koji nalikuje beskrajinom lutanju kroz labirint“, Helena Popović u intervjuu Moniki Kutri u siječnju 2021. AEM, „Kvalitetno novinarstvo“, Zagreb: 2020. <https://www.aem.hr/nekategorizirano/podstranica-kvalitetno-novinarstvo-2/>, pristupljeno: 08.12.2020.

47 Zoran Kovačić, „Mediji i država – Utjecaj novca na izješavanje medija“, *Mediadaily.biz*, 27.04.2020. <https://mediadaily.biz/2020/04/27/mediji-drzava-utjecaj-novca-izjestavanje-medija>, pristupljeno: 02.02.2021.

ma i raznovrsnosti elektroničkih medija, kojim upravlja Agencija za elektroničke medije. Financijska sredstva Fonda osigurana su Zakonom o Hrvatskoj radioteleviziji, a svake godine u njega se izdvaja 3 posto prihoda od radiotelevizijske pristojbe. Sredstva se dodjeljuju putem godišnjega javnog natječaja.

Ministarstvo kulture i medija u suradnji s Europskim socijalnim fondom osiguralo je potkraj 2015. godine 30 milijuna kuna za provedbu programa „Mediji zajednice“ za unaprjeđenje kvalitete medijskog izvještavanja o ranjivim skupinama i podizanje razine javne svijesti o njihovim pravima.⁴⁸ Prvotno je bilo zamišljeno da projekti pri programu traju tri godine, no projekti će sada trajati samo dvije godine. Natječaj za prvu tranšu⁴⁹ od 15 milijuna kuna raspisan je tek sredinom 2019. godine, a sredstva su dodijeljena tek sredinom 2020.⁵⁰ Ovakva neopravdana odgoda dodjele sredstava predstavlja svojevrsan pritisak na medije, koji su više od tri godine čekali na dodjelu sredstava. Dodijeljenim sredstvima financiraju se aktivnosti jačanja kapaciteta medijskih djelatnika i proizvodnja programskih sadržaja medija namijenjenih povećanju vidljivosti ranjivih skupina. Neki su mediji izrazili nezadovoljstvo rezultatima natječaja pa je u jednom bilo navedeno kako su sredstva između ostalog dodijeljena i mediju koji promovira lažne vijesti.⁵¹

Koji su mehanizmi za financiranje medija na jezicima nacionalnih manjina?

Rad udruga nacionalnih manjina, njihovi kulturni programi, kao i rad medija nacionalnih manjina financiraju se putem natječaja Savjeta za nacionalne manjine. Kako bi ostvarili pravo na informiranje putem televizije, radija i tiska na jeziku nacionalne manjine, vijeća nacionalnih manjina, udruge, kao i sami pripadnici nacionalnih manjina mogu obavljati djelatnost javnog priopćavanja⁵² u

skladu sa zakonom.⁵³ Svake godine postoje sredstva u državnom, regionalnim i lokalnim proračunima, osigurana za sufinanciranje programa radijskih i televizijskih postaja u njihovu vlasništvu namijenjenih nacionalnim manjinama, prema kriterijima koje na prijedlog Savjeta za nacionalne manjine donese Vlada ili nadležna tijela jedinica lokalne i regionalne samouprave na prijedlog vijeća nacionalnih manjina.

Primjer financiranja medija nacionalnih manjina je „udruga poput Srpskog narodnog vijeća koji izdaje samostalni srpski tjednik Novosti. Tjednik Novosti bitno doprinosi medijskom polju u Hrvatskoj, ne samo zbog inkluzivnog diskursa, koji, kada je o manjinama riječ, u Hrvatskoj ima status alternativnog, nego i zbog argumentiranog i kritički orijentiranog novinarstva koje je, kao što sam ranije navela, na izdisaju. A kada je ovdje već riječ o slobodi medija, mislim da se upravo na Novostima može testirati razina te slobode u hrvatskom društvu. Količina pritisaka, prijetnji i javnog difamiranja koji je prema tom tjedniku usmjeren teško je pojmijiva u društvu koje je načelno demokratski uređeno. Novosti su dobar primjer i za to kako medij može izgledati kada se financira stabilno i neovisno o oglašivaču. No, pod stalnim su udarom onih kojima je s jedne strane problem njihova politička pozicija, koja bitno doprinosi pluralizmu medija u Hrvatskoj, a s druge, njihov status koji im omogućava financiranje iz budžeta, što fino ukazuje na dominantu logiku profitno orijentiranog miljea u kojemu mediji danas djeluju.“⁵⁴

Je li autonomija i neovisnost javnog radijskog i televizijskog servisa zajamčena i učinkovito zaštićena? Osigurava li okvir financiranja njegovu neovisnost i stabilnost? Je li njegovo nadzorno tijelo predstavnik društva u cjelini?

Neovisnost Hrvatske radiotelevizije (HRT) formalno je zajamčena Zakonom o Hrvatskoj radioteleviziji,⁵⁵ ali čini se da u praksi ta neovisnost nije zaštićena. Upravljačke strukture HRT-a bira vladajuća većina u Hrvatskom saboru, što se do sada pokazalo kao praksa političkih imenovanja i pokušaja utjecaja na program javnog ser-

48 ESF, „Mediji zajednice – potpora socijalnom uključivanju putem medija, faza I.“, Zagreb: 2019. <http://www.esf.hr/natjecaji/socijalno-ukljucivanje/mediji-zajednice-potpora-socijalnom-ukljucivanju-putem-medija-faza-i/>, pristupljeno: 20.11.2020.

49 Nejasno je zašto su se sredstva dijelila u dvije tranše kada su dobivena u programu za razdoblje od 2014. do 2020. godine te se postavlja pitanje kada će i hoće li uopće biti dodijeljena druga tranša novca.

50 Ministarstvo kulture i medija RH, „Odluka o financiranju projekata 'Mediji zajednice – potpora socijalnom uključivanju putem medija'“, Zagreb: 2020. <https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/odluka-o-financiranju-projekata-mediji-zajednice-potpora-socijalnom-ukljucivanju-putem-medija/19929>, pristupljeno: 08.12.2020.

51 Hrvoje Šimičević, „Za skandalozne rezultate natječaja za medije zajednice odgovorna je ministrica Nina Obuljen“, *Portalnovosti.com*, 02.10.2020. <https://www.portalnovosti.com/za-skandalozne-rezultate-natjecaja-za-medije-zajednice-odgovorna-je-ministrica-obuljen>, pristupljeno: 08.12.2020.

52 Izdavati novine, proizvoditi i emitirati radijski i televizijski program i obavljati djelatnost novinskih agencija.

53 Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, „Pristup pripadnicima nacionalnih manjina sredstvima javnog priopćavanja i pravo obavljanja djelatnosti javnog priopćavanja (primanje i širenje informacija) na jeziku i pismu kojim se služe“, Zagreb. <https://ljudskaprava.gov.hr/pristup-pripadnicima-nacionalnih-manjina-sredstvima-javnog-priopcavanja-i-pravo-obavljanja-djelatnosti-javnog-priopcavanja-primanje-i-sirenje-informacija-na-jeziku-i-pismu-kojim-se-sluze/626>, pristupljeno: 08.12.2020.

54 Helena Popović, sociologinja i medijska stručnjakinja, intervju provela Monika Kutri 21.01.2021.

55 Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji. <https://www.zakon.hr/z/392/Zakon-o-Hrvatskoj-radioteleviziji>, pristupljeno: 08.12.2020.

visa.⁵⁶ HRT se financira putem radiotelevizijske pristojbe, koju plaćaju svi građani, a koja na godišnjoj razini iznosi oko 1,2 milijarde kuna.⁵⁷ Moglo bi se reći da izvor financiranja omogućava financijsku neovisnost i stabilnost rada javnog medijskog servisa. HRT ima dva nadzorna tijela: Nadzorni odbor i Programsko vijeće HRT-a. Nadzorni odbor ima pet članova od kojih četiri imenuje Hrvatski sabor, dok je jedan predstavnik zaposlenika HRT-a i to tijelo nadzire poslovanje HRT-a i usklađenost rada sa Zakonom o HRT-u.⁵⁸ Programsko vijeće HRT-a „zastupa i štiti interes javnosti provođenjem nadzora programa i unaprjeđenjem radijskog i audiovizualnog programa te drugih audio i audiovizualnih te multimedijских usluga.“⁵⁹ Ovo tijelo ima 11 članova od kojih devet bira Sabor na temelju javnog poziva, dok dvoje biraju zaposlenici HRT-a.

A2 Utjecaj zakona o kleveti na novinare

Jesu li zakonske odredbe o kleveti stroge i štite li državne dužnosnike? Koji su glavni nedostaci tih zakona?

Odredbe Kaznenog zakona o kleveti i uvredi stroge su, državni dužnosnici i ostali političari ih često koriste, a nerijetko služe kao osveta za novinarsko izvještavanje.⁶⁰ Osuda na temelju klevete ili uvrede „omogućava tužitelju da nakon završetka kaznenog postupka izravno od novinara potražuje i novčanu naknadu štete.“⁶¹ U Hrvatskoj je od početka 2020. godine kazneno djelo teškog sramoćenja dekriminalizirano, ali su u zakonu ostale odredbe klevete i uvrede. Pravnici smatraju kako je dekriminalizacija teškog sramoćenja dobar početak, no da bi svakako trebalo dekriminalizirati i druge dvije odredbe. Klevetu je u pravilu teško dokazati, ali postoji puno tužbi koje se odnose na uvredu.

56 Reporteri bez granica su u svom izvješću za 2020. godinu napisali da se „Vlada nije prestala miješati u poslove HRT-a“. <https://rsf.org/en/croatia>, pristupljeno: 08.12.2020.

57 Iko Čimić, „Uhićenja potvrdila: Prvo nas reketare, a onda time plaćaju HDZ-ov kriminal“, index.hr: 29.05.2021. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/uhićenja-potvrdila-prvo-nam-otmu-novac-pa-njime-financiraju-hdzov-kriminal/2186544.aspx>, pristupljeno: 08.12.2020.

58 Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji. <https://www.zakon.hr/z/392/Zakon-o-Hrvatskoj-radioteleviziji>, pristupljeno: 08.12.2020.

59 Programsko vijeće HRT-a. <https://o-nama.hrt.hr/organizacija/programsko-vijeće-hrt-a-4333>, pristupljeno: 08.12.2020.

60 Mašenjka Bačić, „Krimi media“, *Portanovosti.com*, 18.03.2019. <https://www.portanovosti.com/krimi-media>, pristupljeno: 15.01.2021.

61 Ibid.

Koliko su tužbi protiv novinara pokrenuli državni dužnosnici i političari u proteklih godinu dana?

Prema anketi koju je HND proveo među medijima u prvom kvartalu 2021. godine, u tom su trenutku u Hrvatskoj bile aktivne najmanje 924 tužbe protiv medija i novinara, gdje odštetni zahtjevi iznose najmanje 78,5 milijuna kuna. Najveći dio tih tužbi, čak 892, parnični su postupci protiv nakladnika, urednika i novinara. Među tužiteljima se, osim fizičkih osoba nepoznatih široj javnosti, najviše ističu osobe iz javnog i političkog života, zatim pravne osobe, političari koji obnašaju vlast pa i sami suci. U aktivnim sudskim sporovima visina tužbenih zahtjeva kreće se od nekoliko tisuća kuna do čak više od milijun kuna, dok najdulji sudski spor traje čak 12 godina. Prema službenim podacima Ministarstva pravosuđa, lani je protiv novinara pokrenuto 489 parnica za naknadu štete, a ukupno 840 parnica s danom 31. prosinca 2020. još nije riješeno.⁶²

U kojoj su mjeri sudske odluke protiv nekih novinara politički motivirane? Kakve su kazne izrečene?

Moglo bi se reći da su tužbe protiv novinara politički motivirane⁶³ i posljednjih se godina u Hrvatskoj one često koriste kao „elegantan“ vid napada na novinare kako bi ih se diskreditiralo, demotiviralo, zastrašilo, ali i financijski iscrpilo. Za neke novinare veliki problem predstavlja neujednačenost sudske prakse jer kada netko tuži medij u kojem novinar radi, nije siguran kakav je mogući ishod tog postupka.⁶⁴

Prepoznaju li sudovi uspostavljeni mehanizam samoregulacije (ako postoji)? Prihvaćaju li valjanost objavljenog odgovora, ispravka ili isprike?

Objavljeni odgovori, ispravci ili isprike često se uvažavaju na sudu, a odvjetnici nerijetko prilažu i odluke Novinarskog vijeća časti HND-a kao dokaz da pojedini novinar jest ili nije prekršio Kodeks časti hrvatskih novinara. Sudovi nisu obavezni tijekom procesa uzimati u obzir odluke Novinarskog vijeća časti, no u praksi se i to događa premda je sudska praksa u Hrvatskoj neujednačena pa se ova tvrdnja ne može iznijeti za cjelokupno sudstvo.

62 Podaci koje je HND na upit dobio od Ministarstva pravosuđa i uprave.

63 Velik broj tužbi koje je HRT pokrenuo protiv novinara pobuduje sumnju da je javni servis zarobila politička interesna skupina, navodi se u: Petra Bard at al., „Ad-Hoc Request SLAPP in the EU context“, *EU-Citizen: 2020*. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/ad-hoc-literature-review-analysis-key-elements-slapp_en.pdf, pristupljeno: 15.12.2020.

64 Fokus-grupa s petero novinara održana 23.12.2020.

Što novinari misle o zakonskim odredbama o kleveti? Djeluju li te odredbe obeshrabrujuće na njihov istraživački rad i kritičko pisanje?

Novinari različito gledaju na tužbe za klevetu i povredu ugleda. Neki od sudionika u fokus-grupama rekli su da nastavljaju istraživati i pisati kritičke tekstove te ka-ko ih mogućnost podizanja tužbi ne obeshrabruje u po-slu. Druge su, pak, novinare takve tužbe općenito dove-le do autocenzure. Svjesni su da ih tužbe iscrpljuju, fi-nancijski i psihički, pa onda radije izaberu ne obrađiva-ti neke teme.⁶⁵

A3 Zakonska zaštita političkog pluralizma u medijima

Je li politički pluralizam u medijima reguliran medijskim zakonodavstvom izvan izbornih procesa? Koje su obaveze javnih medijskih servisa, a koje komercijalnih elektroničkih medija u vezi s političkim pluralizmom izvan izbornih procesa?

Politički pluralizam u medijima izvan izbornih procesa ni-je izrijekom reguliran u općem medijskom zakonodav-stvu. Iako se u zakonodavstvu nigdje izrijekom ne spo-minje politički pluralizam koji bi se odnosio na sve me-dije, u članku 25. Zakona o elektroničkim medijima sto-ji kako „nakladnik televizije i/ili radija je obavezan u au-diovizualnom ili radijskom programu promicati nepristranost, poštujući razlike u mišljenjima o političkim i gospo-darskim pitanjima ili u svezi s trenutačnom javnom poli-tikom“. Javni medijski servis je prema Zakonu o HRT-u dužan poticati pluralizam političkih ideja te omogućiti javnosti da bude upoznata s tim idejama i nepristrano obrađivati politička pitanja.⁶⁶

Je li regulatorno tijelo dužno nadzirati i štiti-ti politički pluralizam izvan izbornih procesa?

Regulatorno tijelo dužno je nadzirati provedbu Zakona o elektroničkim medijima, a samim time i spomenuti čla-nak 25.

Imaju li političke stranke i kandidati pošten i jednak pristup medijima izvan izbornih procesa?

Intervjuirani stručnjaci i novinari ocjenjuju da izvan izbor-ne promidžbe parlamentarne stranke uglavnom ima-ju pristup velikim medijskim kućama razmjerno njihovoj veličini i utjecaju. Stranke koje nisu zastupljene u pa-rlamentu gotovo da nemaju prostor u velikim medijima izvan izborne promidžbe.

Koje su zakonske obaveze medija tijekom predizbornih kampanja? Koje tijelo nadgleda elektroničke i tiskane medije?

Zakon o elektroničkim medijima propisuje da u vrijeme izborne promidžbe nakladnik televizije i/ili radija mora omogućiti svim političkim strankama promidžbu po jed-nakim uvjetima sukladno izbornim propisima i uputama nadležnog tijela koje nadzire ili provodi izbore. Pravila o postupanju elektroničkih medija s nacionalnom konces-sijom u RH tijekom izborne promidžbe⁶⁷ propisuju da su nakladnici elektroničkih medija dužni osigurati odgova-rajajući prostor za predstavljanje političkog programa su-dionika u izborima, dok je Hrvatska radiotelevizija dužna osigurati najmanje pet minuta za predstavljanje politič-kih programa za sve sudionike na izborima. Programsko vijeće HRT-a nadgleda sadržaj programa javnog medij-skog servisa, i to je li u skladu sa zakonskim obavezama HRT-a, no ono ima samo savjetodavnu ulogu. Vijeće za elektroničke medije regulira i nadgleda primjenu zakon-skih odredaba koje se odnose na elektroničke medije, dok je Novinarsko vijeće časti HND-a tijelo koje opomi-nje i daje mišljenja pri kršenju Kodeksa časti hrvatskih novinara.

Imaju li političke stranke i kandidati pošten i jednak pristup medijima tijekom predizbornih kampanja?

Političke stranke i kandidati tijekom predizbornih kam-panja imaju pristup medijima, koji im je zajamčen zako-nom⁶⁸. Često se, međutim, događa da su političari koji obnašaju pozicije visokih dužnosnika prisutniji u medij-skim programima te mnogi tu priliku koriste za samopro-mociju, koja im ujedno donosi i političke bodove.

⁶⁵ Fokus-grupa s petero novinara održana 23.12.2020.

⁶⁶ Zakon o HRT-u, članak 7. i 9.

⁶⁷ Pravila o postupanju elektroničkih medija s nacionalnom koncesijom u RH tijekom izborne promidžbe (NN 165/03, 105/07 i 118/14)

⁶⁸ OSCE, „Republika Hrvatska, Parlamentarni izbori 05.06.2020. godine, Misija UDILJP-a za procjenu izbora, Konačno izvješće“, Varšava: 28.09.2020. <https://www.osce.org/files/f/documents/8/4/471453.pdf>, pristupljeno: 22.01.2021.

A4 Sloboda rada i novinarske udruge

Moraju li novinari imati dozvolu države za rad? Je li bilo pokušaja države u proteklih godinu dana da uvede licenciranje novinara?

Novinarima u Hrvatskoj nisu potrebne licence za rad, niti je bilo pokušaja države da se one uvedu. Glavni problem koji bi se javio pri eventualnom licenciranju novinara jest definicija novinara. Prema članku 2. Zakona o medijima, novinar je „fizička osoba (...) zaposlena kod nakladnika na temelju ugovora o radu ili obavlja novinarsku djelatnost kao samostalno zanimanje“. Pojavu novih oblika novinarstva (kao što su blogovi ili tzv. citizen journalism) nije pratila i korekcija definicije „novinara“ u zakonu, što u budućnosti može dovesti do pravne nesigurnosti. Novinarima je omogućeno izvještavanje o radu svih državnih tijela čiji je rad definiran kao javan.

Je li novinarima uskraćeno pravo izvještavanja o određenim događajima zbog toga što nemaju akreditaciju?

Izvještavanje iz Vlade i Sabora,⁶⁹ kao i nekih drugih javnih institucija, uvjetovano je akreditacijama ili prijavama, koje novinari moraju unaprijed zatražiti od institucije ili se prijaviti za praćenje pojedinih sjednica. Novinari koji su sudjelovali u anketi HND-a imaju različita iskustva te je 70 posto ispitanika odgovorilo da im nikad nije uskraćeno pravo izvještavanja o određenim događajima, dok je 30 posto njih odgovorilo kako im je to pravo nekad bilo uskraćeno.

Jesu li novinari organizirani u profesionalne udruge i ako da, kako? Postoje li pritisci na njihovu organizaciju ili na pojedine članove?

Novinari su slobodni udruživati se u strukovne organizacije i sindikate. Hrvatsko novinarsko društvo je najveća strukovna udruga novinara. Osnovana je 1910. godine i okuplja oko 2000 članova, dok je 2015. godine osnovana udruga Hrvatski novinari i publicisti, čiji broj članova nigdje nije javno objavljen. HND, ali i njegovi članovi, često su meta napada i pritiska. Pritisci na organiziranje novinara u redakcijama najčešće dolaze od vlasnika medija.⁷⁰

69 Hrvatski sabor, „Postupak akreditiranja novinara za izvještavanje iz Sabora“, <https://www.sabor.hr/hr/press/akreditacije>, pristupljeno: 22.01.2021.

70 Intervju s novinarom nacionalnog tiskanog medija, provela Monika Kutri, 02.12.2020.

Jesu li novinari organizirani u sindikate i ako da, kako? Postoje li pritisci na sindikalne čelnike i ostale članove? Mogu li novinari postati članovi sindikata?

Hrvatski su novinari također organizirani u Sindikat novinara Hrvatske, koji postoji od 1990. godine i okuplja oko 2200 članova. Novinari su slobodni udruživati se u sindikate i takav vid udruživanja zajamčen je zakonom i Ustavom, ali pojedini vlasnici medija ne gledaju blagonaklono na takvo udruživanje⁷¹ jer se ono doživljava kao pobuna ili prosvjed.⁷²

Postoji li vijeće za medije i kako je ono organizirano? Postoje li pritisci na predstavnike vijeća za medije?

HND i nakladnici svih glavnih hrvatskih medija osnovali su 2011. godine Hrvatsko vijeće za medije (HVM), samoregulatorno tijelo koje je trebalo pratiti i sankcionirati kršenja profesionalne novinarske etike. Suočeno s organizacijskim i financijskim problemima, rad Vijeća nikad nije u potpunosti zaživio, a nakon nekoliko godina postojanja, potpuno je ugašeno.

A5 Pravna zaštita novinarskog izvora

Kako je povjerljivost novinarskog izvora zajamčena zakonom? Pod kojim okolnostima pravo na zaštitu izvora može biti ograničeno?

Zaštita izvora informacije uređena je zakonom⁷³ i prema njoj novinar nije dužan odati informaciju o izvoru. Državno odvjetništvo ima pravo zahtijevati informaciju o izvoru ako je to nužno radi nacionalne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti i zaštite zdravlja; u tom slučaju sud može od novinara zatražiti da iznese podatke o izvoru, a to može učiniti i ako je odavanje izvora od većeg javnog interesa nego zaštita izvora.⁷⁴

71 Sindikalni povjerenici u medijima često izloženi pritiscima, a neki i otkazima. Na primjer, u Glasu Istre je sindikalni povjerenik dobio otkaz jer se tamo „sindikalna funkcija smatra izravnom kartom za otkaz“, navodi se u: SNH, „Glas Istre – nema mjesta za sindikalce“, Zagreb, 30.08.2019. https://www.snh.hr/en/arhiva_vijesti/glas-istre-nema-mjesta-za-sindikalce/, pristupljeno: 22.12.2020.

72 Intervju s novinarom nacionalne televizije, provela Monika Kutri, 22.12.2020.

73 Zakon o medijima, članak 30.

74 U tom je slučaju sud dužan osigurati da tajnost podataka o izvoru ostane u sudnici među nužnim brojem ljudi za to suđenje.

Poštujte li vlasti povjerljivost novinarskog izvora? Je li bilo primjera da se od novinara zahtijeva da otkrije svoje izvore i je li to bilo opravdano, radi zaštite javnog interesa? Je li bilo sankcija protiv novinara koji su odbili otkriti identitet izvora?

Sudionici u fokus-grupama rekli su kako nisu imali problem s tim da ih je netko prisiljavao da odaju informacije o izvoru, a jedna je novinarka dodala kako je bilo situacija u kojima je policija na saslušanjima pitala novinara odakle mu informacija, da se novinar pozvao na članak Zakona o zaštiti izvora te da je to ispoštovano.

U posljednjih godinu dana nije bilo sankcija protiv novinara koji su odbili otkriti identitet izvora.

Osjećaju li se novinari slobodni tražiti pristup i održavati kontakte s izvorom informacija?

Sudionici fokus-grupa, ali i intervjuirani novinari općenito se osjećaju slobodni tražiti pristup i održavati kontakte s izvorima informacija.⁷⁵

A6 Zaštita prava na pristup informacijama

Koja su zakonska pravila o pristupu službenim dokumentima i informacijama relevantna za novinare?

Na temelju Zakona o pravu na pristup informacijama, novinarima je omogućen pristup dokumentima i informacijama relevantnim za njihov rad. Novinari se vrlo često pozivaju na prava koja taj zakon jamči jer im institucije odbijaju dati informacije⁷⁶ te se često i obraćaju povjereniku za informacije. Ovakav način pristupa informacija vrlo je spor za novinarsku profesiju i za važnost brzine objave informacija. Preferencijalni pristup novinarima informacijama donekle je definiran Zakonom o medijima, no u Hrvatskoj ne postoji regulacijsko tijelo (povjerenik/ca) koje bi odmah reagiralo ako dođe do kršenja ove zakonske odredbe.

Služe li se novinari tim pravilima? Pridržavaju li se vlasti pravila bez odgađanja?

Novinari imaju različita iskustva u odnosu s državnim institucijama.⁷⁷ Transparentnost državnih vlasti i institucija te njihov odnos s medijima ovise o situaciji i osjetljivosti informacije koju novinari traže. Ako je u pitanju informacija koja ne može izazvati veće polemike u javnosti, institucije su uglavnom otvorene, dok je do informacija osjetljivim za ugled te institucije teže doći. Novinari nerijetko posežu za svim nužnim mehanizmima te nakon tjedana ili mjeseci procedura dobiju informacije, ali često te zakašnjele informacije više nisu relevantne za priču kojom se novinar bavio.

Jesu li državne vlasti općenito transparentne? Imaju li otvorene, nediskriminirajuće i poštene odnose s medijima ili imaju tendenciju raditi u tajnosti? Preferiraju li državne institucije medije koji su im politički skloni?

Državne su vlasti načelno otvorene prema medijima. Neke institucije zahtijevaju akreditacije, dok je kod nekih samo potrebna najava novinarske ekipe. Jedan od sudionika fokus-grupe istaknuo je kako stječe dojam da se glasnogovornici institucija ponašaju kao da trebaju obraniti instituciju od novinara, a ne biti spona između novinara i institucije.

Jesu li sudovi transparentni? Je li pristup medija pravnim postupcima omogućen na nediskriminacijskoj osnovi i bez nepotrebnih ograničenja?

Transparentnost sudova nije jednaka na svim razinama sudskog ustroja, kao ni na razini cijele države. Načelno sudovi jesu otvoreni, no intervjuirani novinari imaju različita iskustva; s nekim sudovima imaju odličnu suradnju, dok im je s nekim vrlo teško surađivati i nikad im ne odgovaraju na upite.⁷⁸

⁷⁵ Fokus-grupe sa 17 novinara održane od 21. do 23.12.2020.

⁷⁶ Pasko Bilic, *Monitoring Media Pluralism in the Digital Era: Application of the MPM in the EU, Albania and Turkey in the years 2018-2019, Country Report Croatia*, European University Institute: 2020. https://irmo.hr/wp-content/uploads/2020/07/MPM_2020_CroatiaReport.pdf, pristupljeno: 15.12.2020.

⁷⁷ Fokus-grupe sa 17 novinara iz različitih medija održane od 21. do 23.12.2020.

⁷⁸ Ibid.

Je li omogućen javni pristup zasjedanjima parlamenta? Postoje li ograničenja za novinare u praćenju rada Hrvatskog sabora?

Hrvatski sabor je otvoren za javnost i novinari imaju pravo izvještavati o radu parlamenta, ali za pristup Saboru moraju biti akreditirani. Sjednice Sabora prenose se uživo na Saborskoj televiziji, 4. programu Hrvatske televizije, saborskim mrežnim stanicama i na saborskom YouTube-kanalu. Tijekom korona-krize pooštrene su mjere za suzbijanje epidemije te je Sabor poslao molbu medijskim kućama da na sjednice šalju samo po jednog novinara ili da prate zasjedanja putem Saborske televizije.

Koliko su Vlada i ministarstva otvoreni za javnost?

Vlada i ministarstva načelno jesu otvoreni za javnost, ali se događa da u pojedinim situacijama Vlada preferira određene medije.⁷⁹ Takav vid preferencije može prouzročiti narušavanje prava na izvještavanje o politici.

Čelnici Vlade RH su 17.03.2020. održali tajni sastanak s glavnim urednicima većih tiskanih medija te nacionalnih televizija i radija na kojem su premijer i članovi Vlade davali naputke urednicima kako treba izvještavati u vrijeme epidemije koronavirusa. Na sastanku nisu bili, niti su na njega pozvani, predstavnici svih medija, za što je javnost saznala iz medija kao što su portali [Index.hr](https://www.index.hr) i [Telegram.hr](https://www.telegram.hr). Na upit portala [Index.hr](https://www.index.hr) o tajnom sastanku, iz Vlade su odgovorili kako nisu zvali predstavnike drugih medija da bi izbjegli masovnost događanja.⁸⁰

⁷⁹ Kupnja vojnih aviona F16 još je jednom pokazala da Vlada neke medije preferira više nego druge. U IREX, "MSI 2019", Washington: IREX, 2019, str. 43. <https://www.irex.org/sites/default/files/pdf/media-sustainability-index-europe-eurasia-2019-full.pdf>; pristupljeno: 15.12.2020.

⁸⁰ [Index.hr, www.index.hr/vijesti/clanak/ovo-su-imenourednika-medija-koje-je-plenkovic-zvao-na-tajnisastanak/2190844.aspx](https://www.index.hr/vijesti/clanak/ovo-su-imenourednika-medija-koje-je-plenkovic-zvao-na-tajnisastanak/2190844.aspx), pristupljeno: 15.12.2020.

B

Položaj novinara u redakcijama

B1 Ekonomska ograničenja slobode novinara

Koliko je novinara potpisalo ugovore o radu? Imaju li odgovarajuću socijalnu sigurnost? Kolike su plaće novinara? Isplaćuju li se redovito?

Ekonomski položaj novinara i novinarki u Hrvatskoj već dulje vrijeme nije povoljan. Prema podacima kojima raspolaže Sindikat novinara Hrvatske, od njihovih 2200 članova, ugovor o stalnom radnom odnosu ima oko 1000 članova, dok su ostali članovi individualci, freelanceri, odnosno honorarni suradnici, a manji broj njih su umirovljenici.⁸¹ Kolektivni ugovor postoji u tri medija u Hrvatskoj, a u posljednjih 20 godina bilo je pokušaja pregovora o nacionalnom kolektivnom ugovoru (NKU), ali su prekinuti jer poslodavci nisu htjeli prihvatiti sljedeće prijedloge Sindikata: 40-satni radni tjedan, napredovanje novinara u statusu na temelju godina radnog iskustva u struci, osnovna plaća, elementi koji se uračunavaju u radno vrijeme novinara, kolektivni ugovori na razini medijskih kuća (kako bi se u financijski uspješnijim medijima i nakon potpisa NKU-a mogla postići veća prava od minimalnih iz NKU-a) i osnovna zaštita honorarnih suradnika.

⁸¹ Ne postoji točan podatak kakve ugovore imaju, kao ni koliko je od tih ostalih članova zaposleno na određeno vrijeme.

Novinari koji imaju potpisan ugovor o radu imaju prema zakonima⁸² osiguranu bolju socijalnu sigurnost od onih koji rade kao honorarci. Plaće novinara smatraju se poslovnom tajnom i razlikuju se u odnosu na mnogo čimbenika. Sindikat novinara Hrvatske je na temelju izjava novinara izračunao okvirne prosjeke plaća novinara u tri kategorije:

Tablica 2: Raspon prosjeka neto plaća izraženih u eurima⁸³

	Novinari	Urednici
Veliki elektronički sustavi (nacionalne televizije)	900,00 – 1.000,00	1.500,00 – 2.000,00
Tisak (nacionalni tiskani mediji)	750,00 – 1.000,00	1.000,00 – 1.600,00
Lokalni mediji	500,00 – 700,00	700,00 – 900,00

Kakvi su radni uvjeti novinara? Koji su najveći problemi s kojima se susreću na radnom mjestu?

U Hrvatskoj je sve veća tendencija zapošljavanja vanjskih suradnika i freelancera, a sve manje ima ugovora na neodređeno koje novinari potpisuju s poslodavcem. U 2020. godini kriza izazvana koronavirusom iskorištena je kao podloga za otpuštanje novinara,⁸⁴ smanjivanje njihovih plaća⁸⁵ te raskidanje ugovora s freelancerima.⁸⁶ Prema anketi koju je HND proveo u travnju 2020. godine, a u kojoj su sudjelovali novinari koji nisu stalno zaposleni u nekom mediju, samo 15 posto njih je u potpunosti zadržalo svoje angažmane.⁸⁷ Suočeni s potrebom u Zagrebu u ožujku 2020. godine, ali i sa spomenutom krizom, mnogi su novinari bili prisiljeni raditi od kuće te im poslodavci često nisu osiguravali nužne uvjete za kvalitetan rad od kuće.⁸⁸ Radni uvjeti novinara ovise

o medijskoj kući u kojoj rade, o veličini i vrsti medija te o pravnom okviru koji ih osigurava ovisno o tome jesu li zaposleni ili rade kao honorarni suradnici. Stav Sindikata novinara Hrvatske je „da je potrebno osigurati uvjete da i samozaposleni i freelanceri svoja radna prava i naknade mogu zaštititi putem kolektivnog ugovora i sudjelovati u kolektivnom pregovaranju“.⁸⁹

B2 Urednička neovisnost u privatnim medijima

Jesu li privatni mediji donijeli dokumente prema kojima su redakcije odvojene od upravljačke i marketinške strukture nakladnika medija?

Prema Zakonu o medijima, odnosi između nakladnika, glavnog urednika i novinara te njihova međusobna prava i obaveze utvrđuju se statutom medija. Statuti medija su obaveza svih medija prema zakonu, a također su i preduvjet za one medije koji žele primati razne oblike državnih potpora, kao što su sredstva iz Fonda za poticanje pluralizma i raznovrsnosti elektroničkih medija.⁹⁰ Svi elektronički mediji koji se nalaze u Upisniku elektroničkih medija pri Agenciji za elektroničke medije imaju statut, a svoje redakcijske statute također imaju i oni tiskani mediji koji žele smanjenje PDV-a na tisak. Zakonodavac je propustio propisati sankcije za neprovođenje odredbi statuta te to ostavlja prostora za kršenje mnogih pravila.

Donose li privatni mediji druga pravila koja štite uređivačku neovisnost o vlasniku i upravljačkim tijelima nakladnika medija? Poštuju li se ta pravila?

Osim redakcijskih statuta, privatni mediji nisu u obavezi donositi druga pravila koja štite uređivačku neovisnost o vlasniku i upravljačkim tijelima medija.

82 Zakon o osnovnom zdravstvenom osiguranju, Zakon o mirovinskom osiguranju i Zakon o posredovanju u zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti.
83 Podaci dobiveni od Sindikata novinara Hrvatske na upit radi potrebe ovog istraživanja. Podatke je Sindikat prikupio u razgovoru s kolegama; u Hrvatskoj ne postoji službena statistika o visini plaća novinara.
84 Ivica Buljan, „Novinari i novinarstvo na brisanom prostoru“, Zagreb: HND, 2020. <https://www.hnd.hr/novinari-i-novinarstvo-na-brisanom-prostoru>, pristupljeno: 15.12.2020.
85 Hina „Smanjivanje plaća i otkazi u Styriji“, Zagreb, 13.07.2020. <https://www.hnd.hr/otkazi-i-smanjivanje-placa-u-styriji>, pristupljeno: 15.12.2020.
86 HND, „HND i SNH: Hitne mjere za spas novinarstva“, Zagreb, 21.04.2020. <https://www.hnd.hr/hnd-i-snh-hitne-mjere-za-spas-novinarstva>, pristupljeno: 15.12.2020.
87 HND i SNH, „Samo 15 posto freelancera u medijima zadržalo poslove od početka zdravstvene krize“, Zagreb, 08.04.2020. <https://www.hnd.hr/samo-15-posto-freelancera-u-medijima-zadrzalo-poslove-od-pocetka-zdravstvene-krize>, pristupljeno: 25.02.2021.
88 SNH, „Rad od kuće – obveze poslodavca i prava radnika“, Zagreb, 25.09.2020. <https://www.snh.hr/rad-od-kuce-obveze-poslodavca-i-prava-radnika>, pristupljeno: 25.02.2021.

89 SNH, „Pridružujemo se borbi za zaštitu prava freelancera“, Zagreb, 03.02.2021. <https://www.snh.hr/pridruzujemo-se-borbi-za-zastitu-prava-freelancera>, pristupljeno: 17.05.2021.
90 Članak 7. pravilnika o Fondu za poticanje pluralizma i raznovrsnosti elektroničkih medija. https://www.aem.hr/repository_files/file/1306/, pristupljeno: 08.12.2020.

Imaju li redakcije privatnih medija interne etičke kodekse ili se pridržavaju općeg etičkog kodeksa?

Kada je riječ o etičkom kodeksu, u Hrvatskoj postoji Kodeks časti hrvatskih novinara, koji je donijelo Hrvatsko novinarsko društvo po uzoru na slične dokumente u Europi. Provedbu Kodeksa časti nadzire Novinarsko vijeće časti, jedino tijelo samoregulacije medijskog prostora u Hrvatskoj, koje djeluje u okviru HND-a od njegova osnutka 1910. godine.⁹¹ Novinarsko vijeće časti djeluje na temelju prijava koje bilo tko može uputiti ako primijeti kršenje Kodeksa. Odluke Vijeća časti nemaju težinu sudske presude, ali sudovi često uzimaju u obzir odluke koje je to Vijeće donijelo. Mediji u Hrvatskoj nisu u obavezi imati etičke kodekse, a prema istraživanju iz 2019. godine,⁹² samo Hrvatska radiotelevizija i Večernji list⁹³ na vlastitim internetskim stranicama imaju javno objavljene interne etičke kodekse.

Koji su najčešći oblici pritiska vlasnika medija i menadžera na redakcije ili pojedine novinare?

Urednik je glavna spona između novinara i vlasnika medija, a samim tim i oglašivača, odnosno izvora financija, koji se mogu pretvarati u pritiske. Kada se novinare pita o pritisecima vlasnika ili menadžera na njih, oni koji smatraju da imaju dobre urednike, kažu da do njih uglavnom i ne stigne eventualna prijetnja jer ih urednik time ne opterećuje, nego na svoj način rješava problem. Drugi pak kažu da im sami urednici neizravno skreću pozornost na to koje teme nisu pogodne za obrađivati pa je jedna novinarka navela primjer da joj je urednik skrenuo pozornost na to da je određena pravna osoba platila pozamašnu sumu za oglašavanje, što je novinarki trebao biti znak da neko vrijeme ne piše o toj pravnoj osobi.⁹⁴

B3 Urednička neovisnost na javnoj radioteleviziji

Ima li javna radiotelevizija usvojeni kodeks ponašanja novinara i uredničke neovisnosti? Pridržavaju li se novinari ovoga kodeksa?

Javni medijski servis ima usvojen Etički kodeks za novinare i kreativno osoblje Hrvatske radiotelevizije.⁹⁵ Na HRT-u postoji i Etičko povjerenstvo, koje može davati mišljenje o kršenju Etičkog kodeksa.

Imaju li tijela javne radiotelevizije postavljena unutarnja organizacijska pravila kako bi redakcije bile neovisne o upravljačkim tijelima javne radiotelevizije? Poštuju li se ta pravila?

HRT ima interni Pravilnik o unutarnjem ustroju, ali se iz njega ne može najjasnije zaključiti razina odgovornosti nekih od obnašatelja funkcija. Na poziciju urednika najveći utjecaj ima glavni ravnatelj HRT-a. Iako bi statut mogao i trebao dopustiti novinarima da imaju utjecaj na izbor urednika, statut javnog medijskog servisa ne obavezuje novinara da glasa o izboru urednika.

Koji su najčešći oblici pritiska Vlade na redakcije ili pojedine novinare na javnoj radioteleviziji? Koji je najilustrativniji primjer pritiska Vlade na rad cijelih redakcija ili pojedinih novinara u protekloj godini?

Moglo bi se reći da se Vlada neprestano miješa u poslove HRT-a⁹⁶ i da ima velik utjecaj na javni medijski servis. Uprava HRT-a je u posljednje dvije godine neprestano tužila sudu sve svoje zaposlenike koji su se žalili na taj problem, a tužila je i Hrvatsko novinarsko društvo, koje je također ukazivalo na probleme na HRT-u. Javni servis tužio je i druge medije⁹⁷ te je u jednom trenutku bilo aktivno 35 tužbenih zahtjeva za zaštitu časti i ugleda, koji su iznosili više od 2 milijuna kuna.⁹⁸ Samim tim što vladajuća stranka ima utjecaj na izbor upravitelja HRT-a, vjerojatno na ta mjesta odabire kompatibilne, a ne nužno i kompetentne ljude. Može se reći da urednici vrlo često provode cenzuru i autocenzuru ne bi li se dopali vlada-

91 Novinarsko vijeće časti. <https://www.hnd.hr/novinarsko-vijece-casti/>, pristupljeno: 09.12.2020.

92 Tina Đaković i Ivan Novosei, „Važnost prikazivanja kako su osumnjičene i okrivljene osobe prikazane u sudnici, medijima i javnosti“, Zagreb: Kuća Ljudskih prava, 2019. https://www.kucaljudskihprava.hr/wp-content/uploads/2019/06/Izvjestje%CC%8Ctaj_POI_mediji_hr.pdf, pristupljeno: 17.02.2020.

93 Etički kodeks Večernjeg lista. http://media.vecernji-list.hr/pdf/Eticke_kodeks_Vecernjeg_lista.pdf, pristupljeno: 17.12.2020.

94 Intervju s novinarkom privatnog online-medija, 18.01.2021. godine provela Monika Kutri.

95 Etički kodeks HRT-a. <https://objeltnica.hrt.hr/leksikon/e/eticke-kodeksi/>, pristupljeno: 22.12.2020.

96 RSF, „Croatia report: No let-up in harassment“, 2020. <https://rsf.org/en/croatia>, pristupljeno: 22.12.2020.

97 Sedam tužbi protiv tjevnika Nacional i portala index.hr, četiri tužbe protiv dnevnika Slobodna Dalmacija, po tri tužbe protiv 24sata i Jutarnjeg lista, dvije protiv Večernjeg lista i portala telegam.hr, po jednu protiv Tportala, Novog lista, Media Daily, Novosti i portala net.hr.

98 HND, „Broj tužbi HRT-a protiv novinara i medija“, Zagreb: 2020. <https://www.hnd.hr/broj-tuzbi-hrt-a-protiv-novinar-a-i-medija>, pristupljeno: 22.12.2020.

jućima te se na taj način znatno šteti neovisnosti javnog medijskog servisa.⁹⁹ „Velik broj tužbi koje je HRT pokrenuo protiv svojih zaposlenih novinara pobuđuje sumnju da je javni servis zarobila politička interesna skupina.“¹⁰⁰

B4 Urednička neovisnost u neprofitnom sektoru

Jesu li neprofitni mediji usvojili kodeks ponašanja novinara i uredničke neovisnosti? Pridrđavaju li se novinari toga kodeksa?

Neprofitni mediji u Hrvatskoj uglavnom imaju vrlo male redakcije. Svi ozbiljni neprofitni mediji imaju svoje redakcijske statute, ali to nije slučaj i s etičkim kodeksom te se na njih, kao i na sve ostale novinare, odnosi samo Kodeks časti hrvatskih novinara.

Koji su najčešći oblici pritiska na neprofitne medije? Koji je najilustrativniji primjer pritiska na neprofitne medije?

Najčešći oblik pritiska na neprofitne medije jest uskrata njihova financiranja. Oni ne mogu funkcionirati od donacija građanstva jer u Hrvatskoj ne postoji običaj da građani pomažu rad medija. Takvi su mediji ovisni o projektnim sredstvima te sredstvima koja izdvajaju jedinice lokalne i regionalne samouprave, kao i država. Takvih sredstava u Hrvatskoj ima, no kako bi do njih došli, novinari se više moraju baviti projektnim menadžmentom nego samim novinarstvom, što svakako dovodi u pitanje funkcioniranje takvog medija.¹⁰¹ Drugi najčešći oblik pritiska na ovakve medije jesu SLAPP-tužbe,¹⁰² koje su u posljednjih nekoliko godina učestale te koje neprofitne medije dovode do ruba egzistencije.

Ministarstvo kulture i medija je u 2020. godini objavilo rezultate natječaja na kojem je dodijeljena prva tranša sredstava osiguranih za medije zajednice putem

Europskog socijalnog fonda još 2015. godine. Među ostalim, sredstva u visini od 1,3 milijuna kuna dodijeljena su udruzi Priznajem, nakladniku istoimenog portala „koji godinama objavljuje toksične teorije zavjere, prostaški radikalizam i huška na izbjeglice, Srbe i homoseksualce“.¹⁰³ Iako je ministrica kulture i medija tvrdila da je odluku o dodijeli novca donijela Zaklada za razvoj civilnog društva, tjednik Novosti je uvidom u dokumentaciju doznao da je sama ministrica odabrala dva od tri člana komisije koja donijela odluku.¹⁰⁴

B5 Sloboda novinara u procesu proizvodnje vijesti

Koliko slobode imaju novinari u odabiru vijesti na kojima rade te u odlučivanju o tome koje aspekte priče treba naglasiti?

Prema anketi koju je Hrvatsko novinarsko društvo provelo među svojim članovima, 78 posto novinara odgovorilo je da uglavnom ili potpuno imaju slobodu u odabiru vijesti na kojima rade, dok njih 80 posto ima slobodu u odluci koje aspekte priče treba naglasiti.

Koliko često novinari sudjeluju u uredničkoj ili redakcijskoj koordinaciji (prisustvuju uredničkim kolegijima)?

Na pitanje koliko često sudjeluju u uredničkoj i redakcijskoj koordinaciji kao što je sudjelovanje na uredničkim kolegijima, 49 posto ispitanika odgovorilo je da sudjeluje često ili uvijek, dok više od polovice sudionika rijetko ili gotovo nikad ne sudjeluje na takvim sastancima. Sudionici fokus-grupa odgovorili su da uglavnom sudjeluju na takvim sastancima, dok su oni koji rade u neprofitnim medijima rekli da takve sastanke i nemaju jer ih u samom mediju radi malo, često nekoliko ljudi obnaša više funkcija te se o svemu dogovaraju usputno.

99 Intervju s novinarom nacionalne televizije, provela Monika Kutri 22.12.2020.

100 Petra Bard at all, „Ad-Hoc Request SLAPP in the EU context“; EU-Citizen: 2020. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/ad-hoc-literature-review-analysis-key-elements-slapp_en.pdf, pristupljeno: 22.12.2020.

101 Iako projektna sredstva mogu pridonijeti razvoju novinara i medija, nerijetko ta sredstva nisu namijenjena za svakodnevno financiranje novinarskog rada. To znatno otežava rad neprofitnih medija jer umjesto da se bave proizvodnjom sadržaja i istraživačkim pričama, oni dio svojih ionako malih redakcija moraju rasporediti na poslove koji podrazumijevaju projektni menadžment.

102 Strategic lawsuit against public participation – tužbe kojima je cilj cenzurirati, zastrašiti i ušutkati kritičare opterećujući ih sudskim postupcima. <https://anti-slapp.org/what-is-a-slapp>, pristupljeno: 14.02.2021.

103 Hrvoje Šimićević, „Za skandalozne rezultate natječaja za medije zajednice odgovorna je ministrica Nina Obuljen“, [Portalnovosti.com](https://www.portalnovosti.com/za-skandalozne-rezultate-natjecaja-za-medije-zajednice-odgovorna-je-ministrica-obuljen), 02.10.2020. <https://www.portalnovosti.com/za-skandalozne-rezultate-natjecaja-za-medije-zajednice-odgovorna-je-ministrica-obuljen>, pristupljeno: 23.12.2020.

104 Ibid.

Kakvi su stavovi novinara u vezi s poštivanjem novinarske etike? Kakva je osobna percepcija novinara o tome u kojoj su mjeri na njih utjecali različiti rizici kojima su izloženi te utjecajne osobe/izvori pritisa?

Gotovo svi sudionici u fokus-grupama, kao i ispitanici u anketi, odgovorili su kako se slažu s izjavom da bi se novinari uvijek trebali pridržavati profesionalnog etičkog kodeksa, bez obzira na situaciju i kontekst.

Rezultati anketnog upitnika i analiza fokus-grupa i intervjua s novinarima pokazuju da uglavnom najviše utjecaja na njih imaju osobna uvjerenja i novinarska etika.

Koliko novinara prijavljuje uredničku cenzuru? Koliko novinara svjedoči da je podleglo autocenzuri zbog straha od gubitka posla ili drugih rizika?

Na pitanje prijavljuju li novinari cenzuru, sudionici na fokus-grupama ili nisu doživjeli cenzuru ili je ne prijavljuju jer nemaju kome prijaviti, ili im je cijeli proces mučan. U nekim medijskim kućama zaposlenici ne smiju bez suglasnosti nadređenih javno govoriti o pritiscima koje trpe.¹⁰⁵

Hrvoje Zovko, predsjednik HND-a i zaposlenik HRT-a, dobio je u 2018. godini izvanredni otkaz, nakon što je dao ostavku na mjesto urednika nezadovoljan zbog cenzure¹⁰⁶ u matičnoj kući. HRT mu je otkaz dao zbog navodnog nasilničkog ponašanja te tužio Zovka na iznos od 250.000 kuna zbog istupanja u javnosti s pričom o cenzuri na HRT-u. U međuvremenu je HRT Zovka morao vratiti na posao jer je na sudu dokazano da je otkaz bio nezakonit, a dvije godine nakon početka procesa presuđeno je u Zovkovu korist s navodom da su na HRT-u atmosfera i okruženje „u razdoblju koje je trajalo dulje vrijeme, općenito bili takvi da je kod većeg broja osoba, pa tako i tuženika [Zovka], osnovano mogla uputiti na zaključak o postojanju određenog stupnja

ograničenja zaposlenika tužiteljice [HRT-a] u nesmetanom izražavanju i razmjeni mišljenja i ideja“.

B6 Ekonomski položaj novinarki

Rade li novinarka u lošijim radnim uvjetima u odnosu na svoje muške kolege? Zapošljavaju li se putem ugovora o radu jednako često kao i muškarci?

Opće je uvrježeno mišljenje da je položaj novinarki lošiji u odnosu na položaja novinara. Takav položaj ogleda se najčešće kroz općenite stavove prema ženama u hrvatskom društvu: „Što je neki posao slabije plaćen i nesigurniji, sve je veća vjerojatnost da će ga obavljati žena.“¹⁰⁷ Novinarke koje nisu zaposlene, nego rade kao vanjske suradnice u posebno su lošem položaju jer nemaju pravo na roditeljni dopust u slučaju trudnoće; samim tim se njihov angažman ne produljuje i te su novinarka prisiljene raditi tijekom cijele trudnoće i roditeljnog dopusta. Prema statistici Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, u 2020. godini u njihovu evidenciju nezaposlenih upisalo se 396 novinarki i 153 novinara.¹⁰⁸ Ovaj podatak donekle govori o tome da je broj novinarki koje ostaju ili su bez posla znatno veći od broja novinara. Sindikat novinara Hrvatske je uoči 8. ožujka, Dana žena, 2020. godine proveo akciju „Žene, novinarka i druge opasne stvari“ tijekom koje je upozoreno na lošiji položaj žena u novinarstvu.¹⁰⁹

Zauzimaju li žene vodeća urednička mjesta u redakcijama jednako kao i muškarci? Kolike su njihove plaće u odnosu na plaće muških kolega?

Jednakost plaća između žena i muškaraca jamči se Zakonom o radu. Sve sudionice na posebnoj ženskoj fokus-grupi koja je održana za potrebe ovog istraživanja rekly su da plaće u njihovu mediju nisu rodno uvjetovane, nego ovise o poziciju koju novinar ili novinarka obnašaju u mediju. Na pitanje mogu li žene u hrvatskom novinarstvu doći do istaknutih pozicija, sudionice su od-

105 HND i SNH su uoči prosvjeda novinara u ožujku 2019. godine istaknuli svojih osam zahtjeva protiv cenzure, među kojima je jedan od zahtjeva bio: „Tražimo ukidanje protuustavnih internih akata u medijskim kućama kojima se novinarima zabranjuje da bez suglasnosti nadređenih javno progovore o pritiscima i ograničavanjima novinarske slobode koje trpe u medijima za koje rade. Takvi interni akti koje jednostrano donose poslodavci suprotni su biti novinarskog poziva i 38. članku Ustava RH kojim se jamči sloboda govora.“ <https://www.hnd.hr/osam-zahitjeva-protiv-cenzure/>; pristupljeno: 21.12.2020.

106 Jasmin Klarić, „Kako uprava HRT-a može opstati nakon ovoga? Sud potvrdio da je Hrvoje Zovko s pravom govorio da tamo vlada cenzura“, Telegram.hr, 13.11.2020. <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/kako-uprava-hrt-a-moze-opstati-nakon-ovoga-sud-potvrdio-da-je-hrvoje-zovko-s-pravom-govorio-da-tamo-vlada-cenzura/>; pristupljeno: 21.12.2020.

107 Ministarstvo kulture HR „Radni materijali za raspravu o medijskoj politici Republike Hrvatske 2015–2020. Prvi dio Nacionalni izvještaj o medijima“, Zagreb: 2015. <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/arihiva/NAJNOVIJE%20NOVOSTI/Izvjestaj%20-%20Radni%20materijal%201%20-%20Rad%20u%20medijima.pdf>; pristupljeno: 17.05.2021.

108 Statistika Hrvatskog zavoda za zapošljavanje o broju novinara koji je upisan u njihovu bazu kao nezaposleni novinari <https://statistika.hzz.hr/Statistika.aspx?tipIzvjestaja=2>; pristupljeno: 17.05.2021.

109 Akcija SNH uoči dana žena <http://www.snh.hr/zene-novinarke-i-druge-opasne-stvari/>; pristupljeno 15.12.2020.

govorile da mogu te da to ovisi o tome koliko se sama novinarka izbori za svoj položaj.

Jesu li izloženi posebnim rodno uvjetovanim pritiscima?

Sudionice u fokus-grupi odgovorile su da nisu izložene posebnim rodno uvjetovanim pritiscima, ali novinarka je suočena s rodno uvjetovanim napadima. Postoji trend da iste javne osobe godinama vrijeđaju novinarke, a među njima su najčešće i najistaknutiji političari. Često je jedini razlog napada ili vrijeđanja novinarki to što su žene.¹¹⁰

U rujnu 2020. godine javna ličnost, političar i nekadašnji gradonačelnik Splita Željko Kerum vulgarno je i seksistički verbalno napao novinarku Emu Branicu.¹¹¹ HND i SNH su u 2019. godini zbog sve učestalijih verbalnih napada javnih ličnosti na novinarke, ali i novinare, pokrenuli kampanju „Samo odgovorite na pitanje“.¹¹² Televizijske voditeljice često su diskriminirane na dvije razine, po spolu i po životnoj dobi. Godine 2020. pažnju javnosti privukla su dva dojmљiva slučaja na HRT-u kada su dvije voditeljice gledanih emisija zamijenjene mlađim kolegicama, dok su njihovi muški partneri u emisijama ostali isti. Na taj slučaj reagirala je pravobraniteljica za ravnopravnost spolova te uputila HRT-u upozorenje i preporuku zbog diskriminacije voditeljica na temelju dobi i spola.¹¹³

¹¹⁰ Ivana Živković, „Novinarke u javnom prostoru“, [Faktograf.hr](https://faktograf.hr/04.09.2020.https://faktograf.hr/2020/09/04/novinarke-u-javnom-prostoru/), 04.09.2020. <https://faktograf.hr/2020/09/04/novinarke-u-javnom-prostoru/>, pristupljeno: 17.03.2021.

¹¹¹ Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, „Javno priopćenje povodom vrijeđanja novinarka od strane Željka Keruma“, Zagreb, 18.09.2020. <https://www.prs.hr/cms/post/145>, pristupljeno: 11.11.2020.

¹¹² HND, Kampanja HND-a i SNH-a za obranu digniteta struke „Samo odgovorite na pitanje“, Zagreb, 30.08.2019. <https://www.hnd.hr/kampanja-hnd-a-i-snh-a-za-obranu-digniteta-struke-samo-odgovorite-na-pitanje>, pristupljeno: 11.11.2020.

¹¹³ Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, „Upozorenje i preporuka HRT-u zbog diskriminacije voditeljica temeljem dobi i spola“, Zagreb, 23.09.2020. <https://www.prs.hr/cms/post/209>, pristupljeno: 11.11.2020.

C1 Statistika sigurnosti i nekažnjavanja

Prema podacima iz baze podataka napada na novinare, koju vodi Regionalna platforma za zagovaranje medijskih sloboda i sigurnosti novinara,¹¹⁴ u Hrvatskoj je zabilježeno ukupno 12 napada na novinare. U odnosu na 2019. godinu, taj je broj znatno porastao.

Nefizičke prijetnje u 2020

Prema podacima iz baze Regionalne platforme, u 2020. godini zabilježeno je pet nefizičkih prijetnji i uznemiravanja od kojih su dva bila agresivno obraćanje javnog službenika i bivšeg javnog dužnosnika, a tri prijetnje su predstavljale druge oblike pritisaka koji mogu ugroziti sigurnost novinara u obavljanju svog posla.

U ovakvoj vrsti prijetnji izdvaja se jedan slučaj, a to je napad na ekipu televizije N1, koja je na javnoj površini intervjuirala Alemku Markotić, ravnateljicu Klinike za infektivne bolesti „Dr. Fran Mihaljević“ u Zagrebu. Muškarac koji je u pratnji još jedne osobe verbalno napao novinarsku ekipu i Alemku Markotić priveden je, obrađen i osuđen u roku od 48 sati. Napadač je dobio 20 dana zatvora uvjetno i morao podmiriti sudske troškove u iznosu od 300 kuna. Iako je brza reakcija policije i sudstva za svaku pohvalu, čini se

¹¹⁴ Safe Journalists, baza napada na novinare. <https://safejournalists.net/hr>, pristupljeno: 31.12.2020.

Tablica 3: Broj zabilježenih napada na novinare u 2020. godini

Kategorije	Broj	Opis
<p>Nefizičke prijetnje i uznemiravanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> – nadzor ili praćenje – uznemiravanje telefonskim pozivima – proizvoljno uznemiravanje od predstavnika sudskih ili upravnih tijela – agresivne izjave javnih dužnosnika – drugi oblici pritiska koji mogu ugroziti sigurnost novinara u obavljanju svog posla. <p>Ove vrste prijetnji ne uključuju mobbing i nasilničko ponašanje u radnom okruženju.</p>	5	<ul style="list-style-type: none"> – Na ulazu u zgradu u kojoj živi novinar Domagoj Margetić ostavljene su fekalije i odrezana svinjska glava. – Novinarka Anja Kožul dobila je prijetnje i uvrede na Facebooku zbog teksta koji je objavila. – Ekipu televizije N1 vrijeđao je i prijetio im prolaznik, dok su radili svoj posao. – Bivši saborski zastupnik vrijeđao je novinara Dragu Pilsela i mahao rukama oko njega kao da će ga udariti. – Policijski službenik tjerao je novinarku Ivanu Šilović koja se uživo javljala s mjesta za koje je dobila odobrenje i onemogućavao joj da radi posao.
<p>Prijetnje smrću i fizičkom ugrozom, što može uključivati:</p> <ul style="list-style-type: none"> – prijetnje smrću novinaru, njegovoj obitelji i prijateljima ili novinarskom izvoru; – prijetnje nanošenjem teških tjelesnih ozljeda novinaru, njegovoj obitelji i prijateljima ili novinarskom izvoru. <p>Te prijetnje mogu biti:</p> <ul style="list-style-type: none"> – izravne ili putem trećih osoba; – putem elektroničke komunikacije ili komunikacije licem u lice; – implicitne i eksplicitne. 	2	<ul style="list-style-type: none"> – Dvojica muškaraca upala su u prostorije dopisništva Slobodne Dalmacije u Zadru i prijetili novinarima i novinarkama zbog teksta koji su objavili. Jedan je rekao da će „ubiti i zaklati kao mačiče“ one koji su pisali tekst. – Umirovljeni brigadni general vrijeđao je novinarku Ivu Anzulović, prijetio joj ubojstvom djeteta i nje, a zatim ju je vukao za kosu.
<p>Broj stvarnih napada na novinare</p> <p>Napadi mogu uključivati stvarnu fizičku ili mentalnu ozljedu, otmicu, upad u dom ili redakciju, oduzimanje opreme, nedozvoljeno zadržavanje novinara, pokušaje likvidacije itd.</p>	5	<ul style="list-style-type: none"> – Novinara Luku Šangulina opkolili su na događaju koji je patio, vrijeđali ga, onemogućavali mu da radi posao, strgli zaštitnu masku s lica i izbili iz ruku mobitel kojim je snimao. – Muškarac se kolima zaletio na novinarku Ivanu Sivro i kroz prozor automobila joj rukom udario kameru kojom je snimala. – Novinarki Živani Šušak Živković su crkvenim vratima prignječili ruku dok je pokušala snimati javni događaj, a zatim su joj uništili mobitel kojim je snimala. – Novinara Domagoja Margetića napao je službenik Ministarstva državne imovine. – Na novinarku Andreu Topić nasrnula su četiri muškarca dok je radila svoj posao, nakon čega se ona zaključala u svoj automobil, a muškarci joj neko vrijeme nisu dopuštali da ode.
<p>Broj i vrste ubojstava novinara (u proteklih 15-20 godina)</p> <p>Ubojstvo u unakrsnoj vatri, ubojstvo, ubojstvo u eksploziji bombe, premlaćivanje do smrti itd.</p>	1	<ul style="list-style-type: none"> – Ivo Pukanić smrtno je stradao u eksploziji bombe 23.10.2008. nedaleko od uredništva svoje redakcije.
<p>Prijetnji i napada na medijske institucije, organizacije, medije i udruge novinara</p> <p>Stvarni napadi na imovinu medija i organizacija, njihovo osoblje, zaplijena opreme, agresivne izjave dužnosnika itd.</p> <p>Opis prijetnji i napada može uključivati neke od gore navedenih kategorija.</p>	1	<ul style="list-style-type: none"> – Dvojica muškaraca upala su u prostorije dopisništva Slobodne Dalmacije u Zadru i prijetili novinarima i novinarkama zbog teksta koji su objavili.

da je takvu reakciju izazvalo prisustvo Alemke Markotić, koja je u vrijeme korona-krize kao predstavnica stručne javnosti jedna od najistaknutijih osoba u Hrvatskoj.

Prijetnje smrću i fizičkoj sigurnosti novinara u 2020

Drugi oblik prijetnji koji je evidentiran u bazi jesu prijetnje smrću i prijetnje fizičkoj sigurnosti novinara. Ovakav tip prijetnji može podrazumijevati reference na ubijanje ili nanošenje tjelesnih ozljeda novinarima, prijateljima novinara, njihovim obiteljima ili izvorima. U 2020. godine zabilježene su dvije takve prijetnje, od kojih se jedna odnosila na novinarku, a druga na skupinu novinara i novinarki u redakciji; obje prijetnje izrečene su izravno komunikacijom licem u lice.

Broj fizičkih napada na novinare u 2020

Fizičkih napada je u 2020. godini bilo znatno više nego u 2019. Zabilježeno ih je pet od kojih su neki od najagresivnijih bili prema ženama. U siječnju 2020. godine četvorica muškaraca napala su novinarku Andreu Topić dok je istraživala imovinu Milana Kujundžića, tadašnjeg ministra zdravstva, fotografirajući ministrovu imanje s ceste. Muškarci su joj počeli dobacivati i prijetiti, a nakon što je pobjegla u vozilo i zaključala se, opkolili su vozilo i nastavili sa zastrašivanjem tako što su vikali, snimali je, sjedali na njezin automobil i na taj ga način ljuljali. Topić je rekla da je zastrašivanje trajalo pola sata. U međuvremenu je uspjela komunicirati s urednikom, koji je pozvao policiju, a na kraju je uspjela pokrenuti automobil i otići.

Tijekom jutarnje uskrasne mise u crkvi na Sirobuji kod Splita napadnuta je novinarka Živana Šušak Živković dok je snimala okupljanja vjernika ispred crkve u vrijeme kada su zbog epidemije koronavirusa okupljanja bila zabranjena. Prvo su je grubo gurnuli do ulaznih vrata crkve, a zatim je, dok je uživo prenosila događaj, netko uzeo njezin mobitel i uništio ga. U nemiru joj je ruka snažno prignječena vratima crkve. Isti je dan ispred crkve napadnuta još jedna novinarka, Ivana Sivo.

Tijekom 2020. godine dogodilo se ukupno sedam napada na novinarku, od kojih su tri bila fizička napada te jedna prijetnja smrću i teškim tjelesnim ozljedama.

Broj ubijenih novinara u proteklih 15-20 godina

U proteklih 20 godina u Hrvatskoj je ubijen jedan novinar. Ivo Pukanić smrtno je stradao u eksploziji bombe 23.10.2008. Za počinjeno ubojstvo pravomoćno je osuđeno šestoro ljudi, dok nalogodavci još nisu pronađeni. Godine 2020. pojavili su se novi dokazi

koji upućuju na pojedine ljude koji su imali veze s ovim ubojstvom.¹¹⁵

Iako je broj napada porastao u odnosu na 2019. godinu, čini se kako je porasla i osviještenost novinara da napade treba prijaviti i o njima javno govoriti.

Broj i vrste prijetnji i napada na medijske institucije, organizacije, medije i udruge novinara.

Kada je riječ o napadima na medijske redakcije, u 2020. godini dogodio se jedan napad na novinare Slobodne Dalmacije i portala Zadarski.hr koji su pisali su o vjenčanju održanom unatoč mjerama zabrane okupljanja ljudi. Čim je priča objavljena, dvojica sredovječnih muškaraca s kirurškim maskama na licu ušla su u prostorije dopisništva Slobodne Dalmacije u Zadru, jedan je nazvao novinare lešinarima i prijetio da će „ubiti i zaklati kao mačiče“ sve one koji su pisali o vjenčanju.

C2 Ponašanje državnih institucija i političkih aktera u vezi sa zaštitom novinara

Postoje li posebne odredbe u zakonima ili drugim mehanizmima usmjerenim na potporu sigurnosti novinara, offline i online?

U Zakonu ne postoje članci koji izrekom štite novinare, ali se članak 315.b Kaznenog zakona odnosi i na prisilu prema osobi koja obavlja poslove od javnog interesa, a to se odnosi i na novinare.

Postoje li dokumenti (protokoli, poslovnici itd.) koje su usvojile državne institucije i koji daju dodatne smjernice vojsci i policiji kako postupati s novinarima?

Policija i vojska nemaju javno objavljene dokumente o postupanju s novinarima u slučaju njihove ugroze.

¹¹⁵ Nacional, „Ekskluzivno: Dvanaest godina nakon pogibije Ive Pukanića iznenada se pojavila audiosnimka iz zatvora koja ukazuje na naručitelje atentata“ Nacional.hr; 30.10.2020. <https://www.nacional.hr/ekskluzivno-dvanaest-godina-nakon-pogibije-ive-pukanic-a-iznenada-se-pojavila-audiosnimka-iz-zatvora-koja-ukazuje-na-narucitelje-atentata/>, pristupljeno: 29.12.2020.

Policija pak ima dokument koji se zove Smjernice u odnosima s medijima.¹¹⁶

Postoje li mehanizmi za praćenje i izvještavanje o prijetnjama, uznemiravanju i nasilju prema novinarima? Objavljuju li državne institucije podatke o napadima na novinare i nekažnjavanju?

Ministarstvo pravosuđa i uprave vodi evidenciju o kaznenim predmetima u kojima su okrivljenici novinari, kao i o parničnim postupcima naknade štete. Državno odvjetništvo vodi evidenciju o djelima počinjenim na štetu novinara za koja se progon poduzima po službenoj dužnosti.

Jesu li državne institucije prepoznale napade na sigurnost novinara kao kršenje slobode izražavanja i Kaznenog zakona? Daju li Vladini službenici jasne izjave u kojima osuđuju napade na novinare?

Vladini dužnosnici rijetko u javnosti osuđuju napade na novinare. Najčešće se takve osude događaju kada pritisak na njih dođe od medija pa onda istupe u javnost s osudom napada. HND je nekoliko puta upozoravao javnost na to da premijer često proziva novinare optužujući ih za „hibridno ratovanje“ i suradnju s opozicijom¹¹⁷ ili im docira o tome što bi i kako trebali raditi.¹¹⁸

Surađuju li državne institucije s novinarskim organizacijama na pitanjima sigurnosti novinara?

Državne institucije surađuju s Novinarskim društvom kada se dogodi napad na novinare. Najčešće je riječ o suradnji s policijom i to na način da se HND obrati policiji vezano uz napad na nekog novinara ili novinarku. U 2020. godini svaki put kada se HND obratio policiji po pitanju napada na novinare policija je reagirala.

Poštuju li državne institucije u slučajevima elektroničkog nadzora slobodu izražavanja i privatnost? Koji je najnoviji slučaj elektroničkog nadzora nad novinarima?

U 2020. godini nije zabilježen slučaj elektroničkog nadzora nad novinarima.

C3 Ponašanje pravosudnog sustava u vezi s prijetnjama i nasiljem nad novinarima

Postoje li posebni odjeli u pravosudnim institucijama posvećeni istragama i kaznenom progonu prijetnji i nasilja nad novinarima?

Prema odgovorima Ministarstva pravosuđa i uprave (MPU), Ministarstva unutarnjih poslova (MUP) te Državnog odvjetništva Republike Hrvatske (DORH), u okviru tih institucija ne postoje posebni odjeli koji se bave isključivo istragama u vezi s prijetnjama i nasiljem nad novinarima.

Pružaju li Državno odvjetništvo i Ministarstvo unutarnjih poslova odgovarajuće resurse za pokrivanje istraga prijetnji i djela nasilja nad novinarima? Istražuju li se istrage zločina protiv novinara, uključujući zastrašivanje i prijetnje, brzo, nepristrano i učinkovito?

DORH i MUP se istragama prijetnji i nasiljem nad novinarima bave u skladu s prioritetima. DORH je na upit za potrebe ovog projekta odgovorio da „u odnosu na kaznena djela počinjena na štetu novinara postupaju (...) brzo, nepristrano i učinkovito te s dostatnim resursima“.¹¹⁹ MUP je također odgovorio da „kriminalistička se istraživanja provode po načelima operativnosti – hitnosti, nepristranosti i legaliteta“.¹²⁰

Primjer brze reakcije institucija je i napad¹²¹ od 14.10.2020. na ekipu televizije N1, koja je na javnoj površini intervjuirala Alemku Markotić, ravnateljicu Klinike za infektivne bolesti. Muškarac koji je u pratnji još jedne osobe verbalno napao novinarsku ekipu i Alemku Markotić priveden je, obrađen i osuđen u roku od 48

116 MUP „Smjernice u odnosima s medijima“, Zagreb: 2018. <https://mup.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/SMJERNICE%20MINISTARSTVA%20UNUTARNJIH%20POSLOVA%20U%20ODNOSIMA%20S%20MEDIJIMA%202018.pdf>, pristupljeno: 30.12.2020.

117 HND, „HND premijeru Plenkoviću: Umjesto da optužite novinare, odgovorite na pitanja!“, Zagreb, 25.06.2020. <https://www.hnd.hr/hnd-premieru-plenkovicu-umjesto-da-optuzujete-novinare-odgovorite-na-pitanja/>, pristupljeno: 30.12.2020.

118 HND, „HND: osuđujemo skandalozno premijerovo dociranje novinarima“, Zagreb, 24.12.2020. <https://www.hnd.hr/hnd-osudujemo-skandalozno-premierovo-dociranje-novinarima>, pristupljeno: 30.12.2020.

119 Odgovor DORH-a na pitanja vezana uz istraživanje, zaprimljen 21.01.2021.

120 Odgovor MUP-a na pitanja vezana uz istraživanje, zaprimljen 25.01.2021.

121 Napad na novinarsku ekipu televizije N1 <https://hr.n1info.com/vijesti/a564354-video-napad-na-novinarsku-ekipu-n1-televizije-i-alemku-markotic/>, pristupljeno 25.01.2021.

sati. Napadač je dobio 20 dana zatvora uvjetno i mora podmiriti sudske troškove u iznosu od 300 kuna. Iako je brza reakcija policije i sudstva za pohvalu, postavlja se pitanje je li ovaj slučaj toliko brzo riješen zbog toga što se u priči našla i Alemka Markotić, jedna od najistaknutijih osoba u Hrvatskoj u vrijeme COVID-krize.

Postoje li mjere zaštite za novinare kada su potrebne kao odgovor na prijetnje njihovoj fizičkoj sigurnosti?

Ako policija procijeni da je novinaru ugrožena sigurnost, može mu dodijeliti policijsku zaštitu, što je nekoliko puta i činila.¹²²

Jesu li u slučajevima pravomoćnih presuda sankcije izrečene samo počiniteljima napada ili i poticateljima/nalogodavcima?

U slučajevima koje HND prati od 2014. godine, pravomoćne presude izrečene su samo počiniteljima. Na upit MPU-u o tome jesu li u slučajevima pravomoćnih presuda sankcije izrečene samo počiniteljima ili poticateljima i nalogodavcima, HND je dobio odgovor da „prema članku 39. Kaznenog zakona, svaki supočinitelj i sudionik (poticatelj i pomagač) kažnjava se u skladu sa svojom krivnjom“.¹²³

Organiziraju li institucije odgovarajuće obuke za policiju, tužitelje, odvjetnike i suce o zaštiti novinara i slobode izražavanja? Organiziraju li te treninge u suradnji s novinarskim udrugama?

Pravosudna akademija je posljednjih nekoliko godina organizirala edukacije na temu odnosa s medijima, slobode govora i govora mržnje, na kojima su između ostalog sudjelovali i pravosudni dužnosnici, predstavnici elektroničkih i pisanih medija i odvjetnici te suci; državni odvjetnici također su sudjelovali u edukaciji na temu slobode govora.¹²⁴ Edukacija policijskih službenika

organizira se svake godine¹²⁵ i jedan dio obuke odnosi se na članak 315.b Kaznenog zakona, odnosno prisilu osobe koja obavlja poslove od javnog interesa. Nijedna od edukacija ne provodi se u suradnji s Hrvatskim novinarskim društvom.

*Istraživački novinar Dušan Miljuš pretučen je bejzbol-
skim palicama prije 12 godina ispred zgrade u kojoj ži-
vi u Zagrebu. Kako Miljuš navodi, 2010. godine u ak-
ciji „Šok 3“ tijekom potrage za počiniteljima uhiće-
no je mnogo osoba. Istraga se vodila protiv Gorana
Vidovića, Đorđa Vuletića i Darka Dakića, ali je nakon
šestomjesečne istrage Odvjetništvo odustalo od podi-
zanja optužnice zbog nepostojanja dovoljno dokaza,
a predmet je vraćen PU zagrebačkoj radi pronalaze-
nja dokaza o počiniteljima i naručitelju. Slučaj premla-
ćivanja Dušana Miljuša iz 2008. godine još nije došao
do faze suđenja.*

¹²² Dušan Miljuš, Gordan Malić i Domagoj Margetić samo su neki od novinara koji su u posljednjih 15 godina imali policijsku zaštitu.

¹²³ Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18 i 126/19) propisuje definiciju počinitelja i supočinitelja kaznenog djela, ali i institut sudioničtva (poticanje i pomaganje), koji omogućava sankcioniranje sudionika, odnosno poticatelja ili pomagača, pod uvjetima propisanim istim zakonom.

¹²⁴ Na HND-ov upit Ministarstvu pravosuđa i uprave o edukacijama koje provode Ministarstvo je odgovorilo dopisom i dalo podatke.

¹²⁵ Na upit Ministarstvu unutarnjih poslova o tome organiziraju li se obuke za policiju u vezi sa zaštitom slobode izražavanja i zaštitom novinara, MUP je odgovorio: „Obavještavamo Vas da se edukacija policijskih službenika na temu kaznenih djela protiv života i tijela iz Glave deset Kaznenog zakona, kaznena djela protiv osobne slobode iz Glave trinaest Kaznenog zakona i kaznena djela protiv javnog reda iz Glave trideset Kaznenog zakona provodi svake godine“.

Tablica 4: Kronika sudskih sporova protiv novinara

Godina	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	
Slučaj						
1. Fizički napad na novinarku Živanu Šušak Živković (12.04.2020.)					01.06.2020. Općinsko državno odvjetništvo u Splitu podiglo je optužnicu.	
2. Napad na novinarku Slobodne Dalmacije Andreu Topić (23.01.2020.)					22.07.2020. Općinsko državno odvjetništvo u Splitu podiglo je optužnicu protiv četvorice muškaraca.	
3. Prijetnje smrću novinaru televizije N1 Ivanu Žadi (20.10.2018.)				05.06.2019. Općinski sud u Virovitici donio je nepravomoćnu presudu protiv Ivana Đakića na kaznu zatvora od 11 mjeseci uz rok kušnje od tri godine. Žalilo se Državno odvjetništvo i Ivan Đakić 13.11.2019. Županijski sud u Karlovcu donio je pravomoćnu presudu protiv Ivana Đakića za dva kaznena djela: protiv osobne slobode, prijetnje iz članka 139. stavak 2 i 3 Kaznenog zakona, te za kazneno djelo protiv javnog reda, javnim poticanjem na nasilje i mržnju iz članka 325. stavak 1 Kaznenog zakona.		
4. Fizički napad na novinara Hrvoja Bajla (24.06.2018.)			18.07.2018. Općinsko državno odvjetništvo u Zadru podiglo je optužnicu protiv Jakova Suraća.	22.03.2019. Općinski sud u Zadru donio nepravomoćnu presudu protiv Jakova Suraća.	22.01.2020. Županijski sud u Bjelovaru donio pravomoćnu presudu, kojom je Jakov Surać proglašen krivim i osuđen na 10 mjeseci bezuvjetnog zatvora.	
5. Fizički napad na ekipu Nove TV – emisije Provjereno: reporterku Emu Branicu, snimatelja Alana Novaka i asistenta snimatelja Gorana Jaganjca. (16.09.2017.)		17.09.2017. Općinsko državno odvjetništvo u Bjelovaru ispitalo 35-godišnjaka i predložilo sudu istražni zatvor, što je sud prihvatio.	01.03.2018. Na Općinskom sudu u Bjelovaru donesena je nepravomoćna presuda protiv Nenada Šainovića i njegove majke Ane Šainović zbog prijetnji i napada na novinarsku ekipu. 10.2018. Sud je donio pravomoćnu presudu.			

Zaključci i preporuke

Sloboda izražavanja i informiranja u Hrvatskoj zajamčena je Ustavom i zakonima, ali je učinkovitost njihove primjene upitna. Često je nužno pokretati mehanizme žalbe ili povjerenika za zaštitu informacija kako bi se došlo do informacija. Sankcije za kršenje zakona u ovom smislu ne ostvaruju se pravodobno jer sudski sporovi traju vrlo dugo. Medijsko zakonodavstvo deklarativno je razvijeno u transparentnom procesu, ali se čini kako konačne odluke o rješenjima u regulativi ipak donose vladajuće strukture. U Hrvatskoj ne postoji licenciranje novinara, a velika brojka registriranih tiskovina ide u prilog slobodi medija. Ne postoji objedinjeni registar medija. Jedino regulatorno tijelo u Hrvatskoj je Vijeće za elektroničke medije, na izbor čijih članova veliki utjecaj ima vladajuća većina. Najveći problem netransparentnosti financiranja medija državnim sredstvima uočava se na lokalnoj i regionalnoj razini. Dobiveni novac također često stvara osjećaj obaveze prema lokalnim vlastima, a čelnici vrlo često podsjećaju medije na to tko ih financira, što može dovesti do određene samocenzure. Javni servis formalno je neovisan, no uprava se bira saborskom većinom, što se do sada pokazalo kao praksa političkih imenovanja. Tužbe protiv novinara i medija čiji se broj iz godine u godinu ne smanjuje jako su veliki problem. Sudski sporovi traju dugo, često su politički motivirani i predstavljaju veliki pritisak na medije i novinare. Novinarima je omogućeno izvještavanje iz institucija čiji je rad definiran kao javan. Udruživanje u novinarska društva i sindikate slobodno je, no pojedini vlasnici medija ne gledaju blagonaklono na takav vid udruživanja te ga doživljavaju kao pobuna ili prosvjed.

Korona-kriza potvrdila je da su freelanceri i vanjski suradnici u medijima najranjivija skupina među novinarima te da najbrže i najlakše ostaju bez angažmana jer ne uživaju zaštitu ugovora o radu. Veliki broj medija koji svoj posao obavlja neovisno u skladu s profesionalnim standardima vrlo teško opstaje na medijskom tržištu, a neki su

čak i ugašeni. Mediji uglavnom imaju medijske statute, dok druga pravila koja štite uređivačku neovisnost o vlasniku i upravljačkim tijelima medija najčešće nemaju. Novinarsko vijeće časti Hrvatskog novinarskog društva jedino je samoregulatorno tijelo, koje postupa na temelju prijava na rad novinara iz svih medija, no propisane sankcije imaju težinu samo kod članova HND-a. Unatoč tome, sudovi često uzimaju u obzir zaključke Novinarskog vijeća časti. Ostali mediji najčešće nemaju interne etičke kodekse. Novinare često prozivaju visoki državni dužnosnici, na što se vrlo često nadovezuju građani grubim uvredama upućenim novinarima najčešće putem društvenih mreža. Javni servis pod velikim je utjecajem politike i vladajuće stranke. Sloboda novinara u redakcijama u mnogome ovisi o mediju u kojem rade. Najveći pritisak kojem su izloženi neprofitni i mali mediji jest nepostojanje novca za njihovo financiranje, zbog čega je došlo do gašenja nekih neprofitnih medija ili do smanjenja produkcije sadržaja. Plaće u medijima najčešće nisu rodno uvjetovanje, a pozicije na kojima se nalaze novinari ili novinarkе ovise o tome kako se tko izborio za svoju poziciju.

Napadi na novinare su i dalje učestali i njihov se broj ne smanjuje. U 2020. godini zabilježeno je više napada u odnosu na prethodnu godinu. Novinari često prijavljuju napade Hrvatskom novinarskom društvu, no taj bi se mehanizam trebao poboljšati. Iako se događa da se procesi zbog napada na novinare završavaju vrlo brzo, i dalje postoji velik broj slučajeva u kojima suđenja traju godinama. U slučaju premlaćivanja Dušana Miljuša iz 2008. godine sudski proces još nije počeo. Za ubojstvo Ive Pukanića 2008. godine pravomoćno je osuđeno šestoro ljudi, dok nalogodavci nisu pronađeni. Posljednjih se godina povećao trend „elegantnog“ tipa napada na novinare sudskim tužbama kako bi ih se diskreditiralo, demotiviralo, zastrašilo, ali i financijski iscrpilo.

Najava izrade novog Zakona o medijima dobar je početak, ali je to samo po sebi nedovoljno da bi se poboljšalo stanje u novinarstvu u Hrvatskoj. Institucije moraju pokazati jači interes za informiranjem o novinarskom pozivu kako bi se znale na pravi način odnositi prema novinarima. Slab socioekonomski položaj novinara, naročito u malim i neprofitnim medijima, ima tendenciju utjecati na sadržaj i količinu proizvedenog novinarskog sadržaja, a samim time i na kvalitetu novinarstva u Hrvatskoj. Kako bi se stanje u novinarstvu poboljšalo, za početak je potrebno da se u Hrvatskoj promijeni stav prema novinarima da su oni krivi za sve loše u društvu kako bi mogli svoj posao nastaviti raditi bez straha i u javnom interesu. Potrebna je bolja suradnja institucija s novinarima te razbijanje fame da su novinari neprijatelji institucija i politike. Novinarske udruge moraju nastaviti javno ukazivati na probleme u novinarstvu i raditi pritisak na institucije kako bi poboljšale svoj stav prema novinarima te da bi sami novinari bili zaštićeniji.

Preporuke

- Precizno definirati pojam i zanimanje „novinar“.
- Napraviti objedinjeni registar medija.
- Provesti istraživanje o ukupnom broju novinara u Hrvatskoj i uspostaviti mehanizam za praćenje tog broja.
- Oformiti Fond za financiranje medija.
- Osigurati bolju transparentnost dodjele sredstava lokalnih samouprava lokalnim medijima i zaštititi te medije od utjecaja lokalnih moćnika. Dekriminalizirati odredbe klevete i uvrede u Kaznenom zakonu.
- Osigurati bolji radno-pravni status slobodnih novinara.
- Ohrabriti novinare da se više uključuju u rad Hrvatskog novinarskog društva te da udruživanjem jačaju svoj položaj profesionalaca.
- O snažiti Sindikat novinara Hrvatske, sindikalne podružnice u medijima i same novinare da se uključuju u rad Sindikata.
- Uspostaviti suradnju na edukacijskim programima između Ministarstva unutarnjih poslova, Državnog odvjetništva i Ministarstva pravosuđa i uprave s jedne strane i Hrvatskog novinarskog društva i Sindikata novinara Hrvatske s druge kako bi se službenici spomenutih institucija bolje upoznali s novinarskim poslom i pozivom.
- Potaknuti institucije kao što su policija, Državno odvjetništvo i sudovi da donesu interne upute o postupanju s novinarima.
- Potaknuti dužnosnike i čelnike institucija da otvoreno, jasno i nediskriminatorno osuđuju svaki napad na novinara kako bi ukazali na to da se u Hrvatskoj napadi ne toleriraju.
- Potaknuti dužnosnike i čelnike da se suzdrže od izjava koje mogu dovesti do ugroze sigurnosti novinara.
- Osigurati suradnju sudstva s novinarima kako bi suci bili upućeniji u problematiku rada novinara.
- Osmisliti i uspostaviti mehanizam za sustavno praćenje i izdvajanje SLAPP-tužbi kako bi se detaljnije mogao utvrditi način za njihovo smanjivanje i suzbijanje.

